

BEVARANDEPLAN FÖR ÄLVSBACKA KYRKOGRÅRD

Bevarandeplan för Älvsbacka kyrkogård, 2022
Inventering, text och foto där annat inte anges: Maud Forsberg och Mattias Libeck
Historiskt kartmaterial från Lantmäteriet

Omslagsbild: Västra delen av gamla kyrkogården och klocktornet vid Älvsbacka kyrka

INNEHÅLLSFÖRTECKNING

INLEDNING	4
Gällande lagstiftning	5
Kyrkogårdar och gravvårdar – en historisk översikt	6
Gravvårdarnas utveckling på Älvsbacka kyrkogård	8
Kulturhistoriskt värde	11
Urval av gravvårdar	12
ÄLVSBACKA KYRKOGRÅRD	13
Älvsbackas kyrkogårdshistorik	16
Smideskors på Älvsbacka kyrkogård	22
Älvsbacka kyrkogård idag	25
Inskriptioner och titlar på Älvsbacka kyrkogård	30
Grönt kulturarv på Älvsbacka kyrkogård	32
Byggnader vid Älvsbacka kyrkogård	34
Omgärdning vid Älvsbacka kyrkogård	35
Lagskydd	36
Att särskilt tänka på i förvaltning och användning av Älvsbacka kyrkogård	37
Mycket värdefulla gravplatser på Älvsbacka kyrkogård	39
Värdefulla gravvårdar Älvsbacka kyrkogård	60
VÅRD OCH UNDERHÅLL	61
ORD OCH SYMBOLER	63
KÄLLOR	66

INLEDNING

En kyrkogård/begravningsplats kan på många sätt ses som ett lokalt arkiv och en källa till kunskap om människor som levt i en bygd eller stad. Deras livsvillkor, samhällets utveckling och olika ideal speglas i allt från begravningskick till inskriptioner på enskilda gravvårdar. Utifrån detta kan besökaren få en upplevelse som väcker tankar och funderingar.

Kyrkogården/begravningsplatsen är med andra ord en ovärderlig kulturmiljö men samtidigt även en plats som aktivt brukas och förnyas. Hur ska bevarandet och brukandet kunna gå hand i hand? Kyrkogårdarna/begravningsplatserna ska enligt Kulturmiljölagen "vårdas och underhållas så att deras kulturhistoriska värde inte minskas eller förvanskas". Utan att ha genomfört en kulturhistorisk inventering kan det vara svårt att fatta beslut om vad som är viktigt att bevara, och om vilka förändringar som kan ske utan att kulturmiljön påverkas negativt. Bevarandeplanen kan förhoppningsvis även utgöra underlag för Länsstyrelsens bedömningar och underlätta för vetenskaplig forskning.

Älvsbacka kyrkogård har inventerats under 2022. Arbetet har resulterat i en bevarandeplan för kyrkogården där även de gravvårdar som har ett högt kulturhistoriskt värde redovisas. Inventeringsarbetet har utförts som en selektiv inventering av antikvarie Mattias Libeck och undertecknad. Fältarbetet har även innefattat fotodokumentation av kyrkogårdarna och de gravvårdar som bedömts som mycket värdefulla respektive värdefulla. Arkiv- och litteraturstudier har också genomförts. Arkivstudierna har främst innefattat handlingar, ritningar och kartor i kyrkoarkivet, förvarat på Värmlandsarkiv. Utöver detta har studierna även innefattat Lantmäteriets tjänst "Historiska kartor", Riksantikvarieämbetets "e-arkiv" och "Bebyggelseregistret". För projektet viktig litteratur har varit Gravvårdar i sten: ett mångskiftande kulturarv av Anna Andreasson. Betydande kunskapskällor har även varit äldre bilder i bland annat Älvsbacka hembygdsförenings ägo liksom det underlag som finns för tidigare utpekade kulturgravar. Det sistnämnda togs fram i samverkan mellan kyrkogårdsförvaltningen och lokalhistorisk kompetens några år in på 2000-talet. Av betydelse för arbetet har även en fotodokumentation av kyrkogårdens alla gravvårdar varit, utförd 2019 av Hans Carlsson, Molkom.

Urvalet av gravvårdar har gjorts av Maud Forsberg, Antikvarietjänst och Mattias Libeck, Libeck Antikvarie, i samråd med en referensgrupp bestående av Elna Forsberg, Charlotta Hagberg, Karin Jardelid, Ulrika Lindborg samt Malin Lundquist på Karlstads pastorat. Förtroendevalda representanter i referensgruppen har varit Benny Ahremark Persson, Kyrkorådet, samt Stina Eriksson och Gunilla Kvarnström, Församlingsrådet, Alster-Nyedsbygdens församling.

Bevarandeplanen har författats utifrån "Mall för upprättande av bevarandeplan för kyrkogård" som undertecknad tagit fram på uppdrag av Karlstads stift.

Bevarandeplanen antogs av kyrkorådet den 30 januari 2023.

Maud Forsberg
Antikvarie
Antikvarietjänst Eld & Forsberg AB

Gällande lagstiftning

Kulturmiljölagens 4 kap behandlar tillståndsfrågor avseende åtgärder och förändringar på kyrkobyggnadens exteriör, interiör, kyrkotomt, begravningsplats och inventarier. Vid frågor rörande förändringar på kyrkogården kontaktas Samhällsbyggnadsenheten, Länsstyrelsen Värmland.

Begravningslagen behandlar frågor om begravningsverksamhet, begravningsplatser, gravrätt och gravanordningar. Frågor som rör Begravningslagen hanteras av Kyrkogårdsförvaltningen.

Plan- och bygglagen innehåller bestämmelser om planläggning av mark och vatten. Bygglövsfrågor gällande byggnader, installationer och utvidgning av kyrkogårdar handläggs av Stadsbyggnadsförvaltningen, Karlstads kommun.

Älvsbacka kyrka och delar av gamla kyrkogården i november 2022.

Kyrkogårdar och gravvårdar – en historisk översikt

I alla tider och inom alla kulturer har människor på något sätt tagit hand om sina döda. Enligt kristen tro besegrade Jesus döden och likt honom ska alla troende också uppstå ifrån de döda.

De första kristna övertog semiternas gravskick att begrava sina döda på speciellt avsatta platser. Jordbegravning har därefter ända in i modern tid varit det kristna begravningssättet och de döda begravdes länge i östvästlig riktning för att på uppståndelsens dag kunna möta Kristus ansikte mot ansikte.

Redan under medeltiden användes området närmast kyrkan som begravningsplats. Området inhägnades som regel för att markera gränsen för den vigda jorden. Tidigt användes gårdsgårdar eller knuttimrade träbalkar, vilka i äldre tid kallades för bogårdsmur. Också kyrkogårdsmurar av sten förekom under medeltiden. Själva kyrkogården var öppen, gräsbevuxen och betades av kreatur. Gravarna var oregelbundet placerade och gränsen dem emellan omarkerad.

Enligt en seglivad föreställning skulle inte norrsidan om kyrkobyggnaden ha använts som begravningsplats under medeltiden då man trodde att onda makter vistades i norr. Andra forskningsrön visar dock att kvinnorna under tidig medeltid i många fall begravdes på kyrkans norrsida, Mariasidan, medan männen oftast begravdes på sydsidan. Senare förvisades självspillingar, d.v.s. de som tagit sitt eget liv, och avrättade personer till den norra delen av kyrkogården. De mest eftertraktade gravplatserna låg närmast koret och söder om kyrkan, helst direkt intill kyrkväggen. På så sätt delades kyrkogården in i områden som skilde de besuttna från de gendomslösa.

Under senmedeltiden kunde personer ur de högre samhällsskikten också få sina gravplatser inne i kyrkorna. Kyrkorummen blev härigenom hälsovådliga att vistas i men först med 1783, 1805 och 1815 års kungliga förordningar fick de hygieniska aspekterna genomslag och detta begravningsskick förbjöds. För att komma till rätta med de äldre överfyllda kyrkogårdarna beslutade riksdagen år 1815 att begravningsplatserna av hygieniska skäl skulle anläggas på avstånd från kyrka och bebyggelse. Härigenom uppstod den separering mellan kyrkogård och griftegård/begravningsplats som särskilt präglar större samhällen och städer. Kungl. Majt anbefallde också att begravningsplatserna skulle inhägnas och planteras med buskar, träd och häckar. Dessa ansågs inte bara ha en estetisk funktion utan att de också renade luften. Nya planritningar på kyrkogårdar skulle vidare godkännas av Överintendentsämbetet. Kyrkogårdsidealet kom till en början att präglas av symmetriska grusgångssystem likt stadsplaneringens rutnätsplan, regelbundna kvarter, markerade gravplatser med stensocklar eller påkostade gjutjärnsstaket, alléer och tuktade planteringar. Under 1800-talets senare del kom den engelska fria och naturliga parkstilen, med mjukt formade kvarter och slingrade gångar, att påverka utformningen av många kyrkogårdar.

Under medeltiden var träkors den vanligaste markeringen på gravarna. Tidigt började dock de mer välbeställda att förse sina gravar med liggande hållar och ibland resta stenar eller sarkofager. Under 1600-talet började de liggande hållarna ersättas av resta stenar vilket gav kyrkogårdarna en helt ny karaktär. Samtidigt blev järnkors allt vanligare. I Värmlands och Dalslands bruksbygder fick speciellt smideskors, ofta med rik utformning, stort genomslag. Under 1800-talets andra hälft började större stenhuggerier att i tryckta kataloger lansera höga iögonfallande granitstenar som på beställarnas önskemål kunde förses med ornament och förgylld text som förutom den dödes namn och levnadsdatum också angav yrke och gårdsnamn eller hemort. Den stora allmänheten fortsatte dock att använda enkla träkors eller mer anspråkslösa stenar.

Under funktionalismen på 1930-talet förändrades idealet mot mer enhetliga och lättskötta kyrkogårdar med anspråkslöst utformade granitstenar stående i raka rader på obrutna häckinramade gräsytor. Förändringen mot enkelhet och likformighet speglade en samhällsförändring som i stort präglades av ett större jämställdhetsideal. Stränga bestämmelser om mått och utformning, samt massproduktion av stenar, medförde under kommande årtionden att gravvårdarnas äldre variationsrikedom försvann. Från 1990 ges utformning av gravvårdarna åter större frihet. Under senare tid har antalet urngravar ökat. Många väljer också att få askan anonymt nedgrävd i minneslundar. Dessa begravningsskick kan höra samman med att antalet krematorier har ökat men också med ett förändrat synsätt på döden.¹

Ett nytt gravskick som alltmer efterfrågas är askgravlund. Begravning i askgravlund innebär att askan sätts ner i ett område utan gravrätt. Anhöriga tillåts vara med vid gravsättningen och den gravsattes namn, födelse- och dödsår graveras på en platta som sätts upp vid en gemensam smyckningsplats. En askgravlund är med andra ord en mindre anonymiserad form av minneslund.

¹ Nordström 1999. Kapitlet har med författarens tillstånd hämtats från skriften *Kyrkan mitt i byn*.

Gravvårdarnas utveckling på Älvsbacka kyrkogård

1700–1800-talets första hälft

kv 1, 8

kv 2, 46B

Kv 2, 998 och 999

Under 1700- och det tidiga 1800-talet var smidda gravvårdar i olika korsliknande former vanliga som minnesmärken, främst i Värmland och Dalsland. Korsen har ofta flöjlar försedda med initialer och årtal. På kyrkogården i Älvsbacka finns ett antal sådana kors uppställda strax väster om kyrkan, varav två är från 1700-talet.

De äldsta gravstenarna på värmländska kyrkogårdar är i de flesta fall enkelt utformade. Här i Älvsbacka finns ett exempel från år 1843, som påminner om en s.k. dödsbräda (kv 2, 46B). På sådana bar man i äldre tider den döde och efter begravningen restes de ofta på graven.

Här finns också en enkel gravvård i gnejs med en inskriptionsplatta i metall (kv 1, 8). Denna berättar om komministern Johan Borén som enligt inskriptionen var en "Nitisk Lärare, Allvarlig i ordning, Älskvärd i umgänge, Trofast i Vänskap..." Detta till trots dog han i delirium tremens, vilket klassas som ett alkoholbetingat psykotiskt syndrom.

1800-talets andra hälft

kv 2, 46C

kv 4, 81

kv 2, 31

Från mitten av 1800-talet och framåt blir industriellt tillverkade gravvårdar vanligare och gravvårdarna på Älvsbackas kyrkogård följer den stilutveckling som är gemensam för hela landet. Ett tidigt exempel på en industriellt tillverkad s.k. katalogsten är tillverkad i grå granit och rest över Elof Andersson med familj (kv 2, 46C).

Gravvårdar i klassicerande stil var vanliga under 1800-talets andra hälft. Här kan särskilt nämnas ett par obeliskformade gravstenar i kvarter 4 (kv 4, 81 resp. 82).

Vid mitten av 1800-talet kom också nya gravvårdsformer, varav några i en naturromantisk stil med växtornamentik. Till denna grupp kan också gravvårdar utformade som stubbar räknas. På Älvsbackas kyrkogård finns en stubbe som försetts med ny inskription på 2000-talet men som har ett äldre ursprung (kv 2, 31).

Runt sekelskiftet 1900

kv 6, 136

kv 1, 12A

kv 3, 67

Den industriella utvecklingen under senare delen av 1800-talet medförde att allt fler hade möjligheter att köpa en gravvård vid tiden runt sekelskiftet. De valdes då ofta ur det omfattande katalogmaterial som stenindustrin tog fram.

Gravvårdarna tillverkades som regel i granit eller diabas, och i ett stramt formspråk. Detta innebar att gravvårdarna snart såg ut på samma sätt i hela landet och att de lokala traditionerna och materialvalen försvann successivt. Det finns många

"katalogstenar" på kyrkogården i Älvsbacka, varav några i diabas med schablondekor. Som ett exempel kan gravvården över nämndemannen Erik Andersson nämnas (kv 6, 136).

Ett exempel som visar att allt fler nu hade råd att köpa en "katalogsten" är den över valsverksarbetaren PM Lagergren och hans hustru ackuschörskan Anna Elisabeth (kv 6, 120B).

kv 6, 120B

De bemedlades gravstenar blev kring sekelskiftet allt större och pampigare. Exempelvis blir stora bautastenar vanliga. Som ett exempel kan en spetsig bautasten i röd granit nämnas (kv 1, 12A)

Gravvårdar i jugendstil gjorde också sitt intåg vid sekelskiftet 1900. Inspiration hämtades här från naturens oregelbundna och organiska former. På Älvsbacka kyrkogård finns en sådan gravvård, dock tillverkad kring 1920. (kv 1, 12A).

1900–1900-talets mitt

kv 4, 74

kv 2, 55

kv 6, 107

Som en reaktion mot sekelskiftets ideal uppstod efter en tid ett krav på reglering av gravvårdarnas utseende, främst beträffande höjd men också beträffande material och utformning. Kyrkogårdarna upplevdes som röriga och stenarna som alltför stora. De serietillverkade gravvårdarna fann man också vara gjorda utan känsla och hantverks-skicklighet. Främst arkitekten Harald Wadsjö presenterade andra alternativ där inspiration hämtats från tidiga gravvårdar och där föresatsen även var att hitta tillbaka till en äldre hantverkstradition. Exempel på en sådan gravvård är den över familjen Luthman (kv 4, 74).

På 1930- och 40-talet började funktionalismen påverka gravkonsten mot det än mer avskalade. Från att ha varit smala och höga blir gravvårdarna också lägre och bredare. Idealet förändrades med andra ord till förmån för mer anspråkslöst utformade stenar och större enhetlighet. Exempel på sådana gravstenar kan ses på Henning Erikssons familjegrav (kv 2, 55) och på Olov och Katharina Jonssons grav (kv 6, 107).

1900-talets mitt – idag

I samband med att levnadsförhållandena blev bättre blev konformismen än mer tydlig, med ett enhetligt formspråk med ytterst små variationer. Fram till 1950-talet var stenens dekor som regel helt symmetrisk men därefter blir en asymmetrisk dekor allt vanligare, likaså var materialet fram till denna tid oftast mörkt grå granit och svart diabas. Från 1960-talet används fler stensorter och gravstenar i röd granit blir allt vanligare.

Från och med 1990-talet har den ökande individualiseringen i samhället gjort att gravvårdsutvecklingen gått mot en mer personlig utformning. Större ansträngningar görs nu för att manifesteras vem den gravsatte var i livet. Detta innebär att gravstensformer, symboler och inskriptioner nu åter är mer varierande. Nytt är också att utsmyckningen av gravarna inte längre består enbart av blommor och gravlyktor. Exempelvis har änglar och stenar med text blivit vanligt förekommande tillägg.

Överst: kv 8, 92–93. Ovan: kv 8, 113U

Kulturhistoriskt värde

Det kulturhistoriska värdet är inte statiskt och vad som anses vara kulturhistoriskt värdefullt varierar med tiden. Det som i sin samtid anses vara fult eller ointressant kan senare upphöjas till kulturarv. Kulturhistoriskt värde består av flera samverkande delvärden. Dessa finns beskrivna i Axel Unnerbäcks bok *Kulturhistorisk värdering av bebyggelse, vilken varit vägledande vid detta arbete*.

Kyrkogårdar och gravvårdar kan ge information om samhällets historia, både på lokal, regional och nationell nivå. De har då ett **samhällshistoriskt** och/eller ett **lokalhistoriskt värde**. Till exempel kan inskriptioner på gravvårdar berätta om vilka näringar som varit vanligt förekommande under olika tider, om specifika händelser eller om byar och gårdar som inte längre finns kvar. **Socialhistoriskt värde** gränsar ofta till samhällshistoriskt värde, men med fokus på människan i samhället. På kyrkogårdar speglas det sociala livet tydligt, då människor tidigare ofta begravdes på olika delar av kyrkogården beroende på klass och ekonomiska möjligheter att köpa en gravplats. Genom inskriptioner kan också män, kvinnor och barns status i samhället under olika perioder avläsas. **Personhistoriskt värde** kan tillskrivas gravvårdar över kända och intressanta personer.

Miljöskapande värde kan tillskrivas gravvårdar som i sig inte har ett högt kulturhistoriskt värde, men som genom sin placering eller som del i en grupp är viktiga för helhetsmiljön på kyrkogården. Även vegetation, murar, byggnader och andra inslag på en kyrkogård kan ha miljöskapande värde. Gravvårdar som är konstnärligt gestaltade kan tillskrivas **konstnärligt värde**.

Inskriptioner berättar mycket om bygden och människorna som levt där, liksom om näringslivet och samhällets utveckling i stort. Vad som står skrivet på en gravvård är ofta typiskt för den tid då den tillkom. På gravvårdar från 1600-1800-talet och genom nästan hela 1900-talet finns många antika och kristna **symboler**. Idag har dessa symboler till stor del ersatts av dekorer och symboler med personliga förtecken.

I övrigt bör gravvårdar som är **tillkomna före mitten av 1800-talet** bevaras, eftersom de är hantverksprodukter från tiden före den industriella serietillverkningen av gravvårdar, och eftersom få såpass gamla gravvårdar finns bevarade. Även gravvårdar tillkomna från mitten av 1800-talet till 1930-talet kan vara hantverksprodukter väl värda att bevara. Gravvårdar kan vara värda att bevara på grund av materialet som de är utförda i. Alla gravvårdar eller detaljer i **gjutjärn** bör bevaras, eftersom de berättar om en unik tillverkningsmetod och för att många gjutjärnsdetaljer redan har försvunnit. Likaså bör gravvårdar i **smidesjärn** bevaras. **Träkors** var länge vanligt förekommande på gravar. Få av dessa finns kvar på kyrkogårdarna på grund av materialets förgänglighet och de bör därför bevaras. Likaås bör gravvårdar i **lokala material** eller hantverk bevaras.

Tidstypiska gravvårdar kan även pekas ut som kulturhistoriskt värdefulla. Syftet med bevarande är då att visa på variationen i stil under olika tider. Dessa gravvårdar bidrar då till att visa på olika tidsskikt på kyrkogården. På exempelvis en utvidgning från 1940-talet kan det vara viktigt att bevara gravvårdar från den perioden, medan det i ett kvarter med många gravvårdar från förra sekelskiftet är viktigt att bevara just dessa.

Urval av gravvårdar

Urvalet av gravvårdar som ska bevaras har baserats på ovan nämnda kulturhistoriska värden, riktlinjer i Centrala Gravvårdskommitténs *Handbok för kulturhistorisk inventering, bevarande och återanvändning av gravanordningar* och diskussioner i referensgruppen.

De kulturhistoriskt värdefulla gravvårdarna har delats in i kategorierna "mycket värdefull" och "värdefull", enligt Centrala Gravvårdskommitténs *Handbok för kulturhistorisk inventering, bevarande och återanvändning av gravanordningar*.

De gravvårdar som klassas som **mycket värdefulla** ska bevaras när gravrätten återlämnas. De ska sålunda inte återanvändas och så långt som möjligt bevaras på sin ursprungliga plats. De **värdefulla** gravvårdarna *bör* bevaras. Förändringar av värdefulla gravvårdar och återupplåtelse av gravplatsen kan ske, så länge det kulturhistoriska värdet inte minskar. Vid tveksamheter kring detta bör Länsstyrelsen kontaktas. Många av de värdefulla gravvårdarna ingår i ett sammanhang som ger dem miljöskapande värde och gör dem viktiga för kyrkogårdens eller ett kvarters karaktär.

Urvalet av gravvårdar har gjorts av Maud Forsberg, Antikvarietjänst och Mattias Libeck, Libeck Antikvarie, i samråd med en referensgrupp bestående av Elna Forsberg, Charlotta Hagberg, Karin Jardelid, Ulrika Lindborg samt Malin Lundquist på Karlstads pastorat. Förtroendevalda representanter i referensgruppen har varit Benny Ahremark Persson, Kyrkorådet, samt Stina Eriksson och Gunilla Kvarnström, Församlingsrådet, Alster-Nyedsbygdens församling.

ÄLVSBACKA KYRKOGRÅRD

Fastighetsbeteckning:	Karlstad Älvsbacka kyrka 1:1
Gravskick:	Jordbegravning, askgravlund och minneslund
Antal gravsättningar:	Ca 5 st/år de senaste 10 åren
Tillkomst:	1731
Utvidgningar:	1953
Area:	5500 m ²

Kyrkomiljön med kyrka, kyrkogård, fristående klockstapel och sockenstuga, är belägen på ett näs mellan sjöarna Lersjön och Östra Örten. I kyrkans närhet ligger de gamla gårdarna Lersjön och Stenåsen, med anor tillbaka till 1500-talets slut respektive 1600-talets början. Dessa gårdar blev tidigt en centralpunkt i trakten dit samhällelig service förlades. Kyrkan har fått sitt namn efter gården Älvsbacka (Elofsbacka), vilken anlades på 1590-talet.

Omkring mitten av 1600-talet skedde en påtaglig expansion av bebyggelsen i området som en följd av att Älvsbacka järnbruk anlades 1642, även kallat Östanås bruk efter gården med samma namn. Bruket blev snart ett av de största i Värmland och hade sin storhetstid under mitten av 1800-talet med stångjärnssmide, valsverk och mekanisk verkstad. Vid denna tid fanns det också tegelbruk, såg och kvarn här. Bruksepoken varade fram till 1894.

Området hörde i äldre tid till Nyeds socken. År 1728 bildades i Älvsbacka en annexförsamling till Nyed och några år senare uppfördes ett kapell av trä intill vilket en begravningsplats anlades. Vid denna tid ska också en sockenstuga och en prästgård ha uppförts. Kapellet tillkom på begäran av brukspatron Henrik Kolthoff på Östanås. I februari 1731 invigdes det nya kapellet av prost Axel Norén.

Utsnitt ur karta över hemmanet Lersjöns odlingsbara jord, upprättad i samband med laga skifte år 1852. Lantmäteriet.

Utsnitt ur den häradsekonomiska kartan från slutet av 1800-talet. Kartan visar kyrkans placering mellan sjöarna Lersjön och Östra Örten liksom dess förhållande till gårdarna Lersjön och Stenåsen samt Elfsbacka bruk och Östanäs i norra delen av socknen. Lantmäteriet.

År 1819 avskildes Älvsbacka från Nyed som egen socken och kapellet blev sockenkyrka. I början av 1900-talet önskade man riva den gamla kyrkan och uppföra en ny. Det skulle emellertid dröja fram till 1924 innan en ny kyrkobyggnad i sten stod färdig att tas i bruk. Den nya byggnaden fick samma placering som den tidigare. Den intilliggande klockstapelns från 1700-talets mitt behölls och renoverades.

Älvsbacka kyrka utgör idag en del i Alster-Nyedsbygdens församling med kyrkorna i Älvsbacka, Nyed och Alster. Alster-Nyedbygden ingår i Karlstads pastorat som totalt omfattar elva kyrkor och nio kyrkogårdar. Av de senare är fyra belägna i tätorten Karlstad. Gemensamt för alla landsortskyrkorna i pastoratet är att kyrkogården ligger i anslutning till kyrkan.

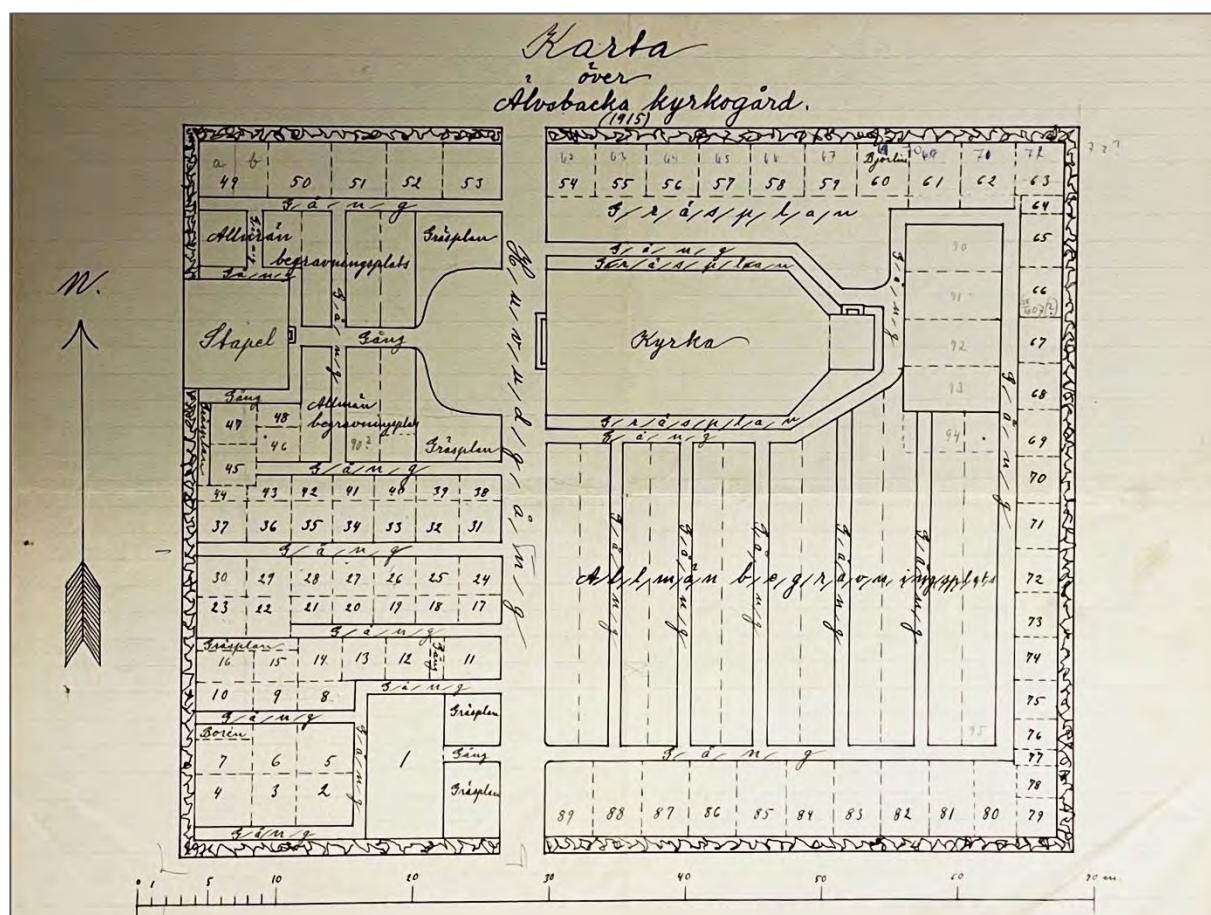
Bild tagen i början av år 1922, under pågående rivning av den gamla träkyrkan, uppförd i liggande timmer. Fotograf Einar Börjeson. Älvsbacka hembygdsförening.

Älvsbackas kyrkogårdshistorik

Kyrkogårdens togs i bruk **1731**. Dess äldsta delar finns huvudsakligen söder om kyrkobyggnaden. Runt mitten av 1700-talet uppfördes den mur som omger kyrkogården.

Ett av de mer framträdande inslagen idag är bruksägaren C D U Croneborgs familjegrav. Vid tillkomsten **1844** anlades en murad gravkammare. Sju personer är enligt uppgift gravsatta i gravkammaren. Gravplatsen var från början mindre än idag, men under tidigt 1900-tal kom den att utvidgas mot kyrkogårdsmuren i söder.

Den äldsta plankartan som har påträffats, en skissartad plan på streckat papper, härrör från 1906 (Älvsbacka kyrkoarkiv). Bortsett från Croneborgs gravplats är alla familjegravar placerade utmed kyrkogårdsmuren. Av äldre foton att döma fanns det få gravvårdar på kyrkogården vid denna tid. Ett tjugotal år senare var bilden en annan med ett flertal stående gravvårdar av sten, framför allt på västra delen av kyrkogården liksom utmed östra och södra kyrkogårdsmuren. De flesta gravplatserna förefaller då ha varit grusbelagda. Få var dock försedda med stenram. Endast åtta gravplatser var omgärdade med stenram vid 1920-talets slut. I slutet av 1940-talet var det fråga om ett drygt 40-tal.

Plankarta upprättad år 1915 medan den gamla kyrkan ännu stod kvar. Kartan redovisar två allmänna områden, dels söder om kyrkan, dels i anslutning till klockstapeln. På plats 60 står det noterat "Björlin". Stenen står ännu kvar. Älvsbacka kyrkoarkiv, Värmlandsarkiv.

En karta över kyrkogården från 1915 (se ovan) visar hur det vid tiden fanns eller planerades för två allmänna områden med kostnadsfria gravplatser, dels söder om kyrkan, dels i anslutning till klockstapeln. Vid slutet av 1920-talet tycks det inte ha funnits någon allmän begravningsplats vid klockstapeln men väl söder om kyrkobyggnaden. På 1940-talet ska det allmänna området söder om kyrkan ha tagits i anspråk för familjegravar. Vid det laget fanns det emellertid redan ett flertal familjegravar utmed sidorna.

Älvsbacka kyrka och kyrkogård, troligen i början av 1900-talet. Av bilden att döma fanns det vid denna tid få framträdande gravvårdar. Fotograf okänd. Kulturmiljöbild, Riksantikvarieämbetet.

Foto taget i juni år 1922 i samband med en gudstjänst vid grunden till den rivna kyrkan. I borte delen av kyrkogården fanns ett flertal gravvårdar i sten och ett smideskors. I nordöstra hörnet stod en sten som senare flyttades till västra delen av kyrkogården (kv 2 46E). De grusbeflaggade gravarna är försedda med gravkullar. Fotograf Einar Börjeson. Älvsbacka hembygdsförening.

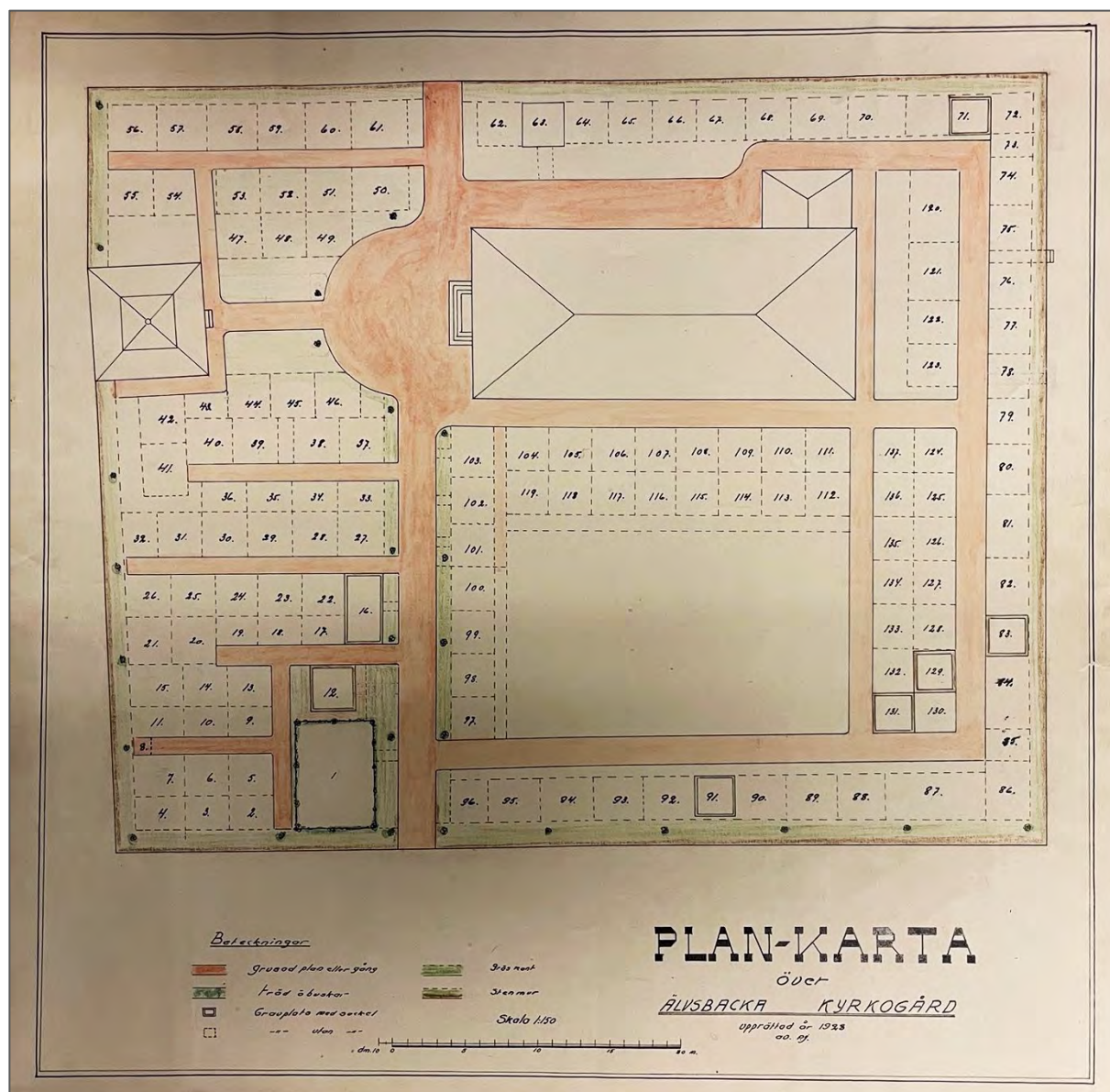
År 1926 utfördes arbeten på klockstapeln. I dess anslutning fanns vid tiden ett stort antal stående gravvårdar i sten. Fotograf Einar Börjeson. Älvsbacka hembygdsförening.

Flygfoto taget år 1935. Slående är hur en stor del av kyrkogården var täckt med grus. Direkt väster om kyrkogården syns de uthus som hörde till klockaregården (sockenstugan). AB Flygtrafik Dals Långed, Värmlands Museum.

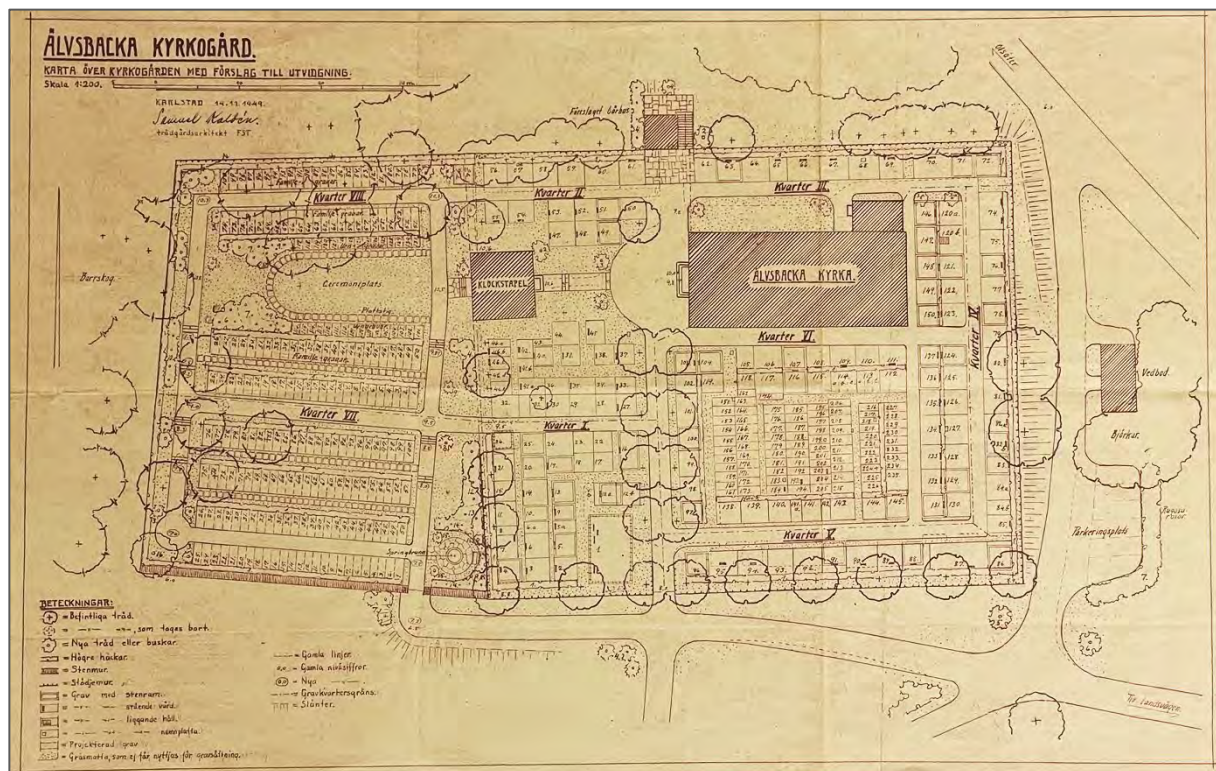
Älvsbacka kyrka år 1932. Värmlands Museum.

Plankarta över Älvsbacka kyrkogård upprättad år 1928, sedan den nya kyrkobyggnaden i sten uppförts. Älvsbacka kyrkoarkiv, Värmlandsarkiv.

Vid mitten av 1930-talet tog Älvsbacka församling beslut om att utreda en utvidgning av kyrkogården. Två olika förslag finns dokumenterade vilka gällde en utvidgning med ca 15 meter västerut. Det ena förslaget tog hänsyn till de ekonomibyggnader som hörde till klockaregården (sockenstugan), vilka vid tiden stod i anslutning till kyrkogårdens västra mur. Det andra förslaget innebar en utvidgning av kyrkogården i hela dess bredd, sedan nämnda ekonomibyggnader rivits. Det senare godkändes av myndigheterna men kom aldrig till utförande.

Endast en större utvidgning har skett, vilken kom till stånd i början av 1950-talet. Liksom tidigare förslag handlade det om en utvidgning västerut men nu i en helt annan omfattning. Utformningen stod trädgårdsarkitekten Samuel Kaldén för. Den nya kyrkogården var färdig för invigning **1953**.

Samuel Kaldéns förslag till utvidgning från år 1949. Vid norra muren kan man se det bårhus som planerades vid tiden. Älvsbacka kyrkoarkiv, Värmlandsarkiv.

I Samuel Kaldéns förslag, vilket upprättades redan 1949, ingick en ceremoniplats med urngravar och en springbrunn, belägna på den nya kyrkogården. Häckar och gravvårdar på nya kyrkogården skulle vara högst 130 respektive 120 cm höga för att inte störa utsikten från ceremoniplatsen. Förslaget omfattade 200 kistgravar och 131 urngravar. I förslaget ingick även ett bårhus i anslutning till kyrkogårdsmuren, strax norr om kyrkan, men detta uppfördes aldrig.

Vid samma tid skedde vissa restaureringsarbeten på gamla kyrkogården. Enligt framtaget förslag skulle arbetena bland annat innefatta plantering av gräsmattor, plantering av häckar och justering av vissa gravvårdars och stenramars läge. Nu infördes också nuvarande kvartersindelning. Arbetena innebar även att en del av den gamla, västra kyrkogårdsmuren revs liksom att en genomgång i klockstapeln anordnades för att tydligare binda samman de båda kyrkogårdarna.

År **2021** anlades en askgravlund på platsen för springbrunnen på utvidgningen. Den tidigare springbrunnen var omgiven av rhododendron.

Smideskors på Älvsbacka kyrkogård

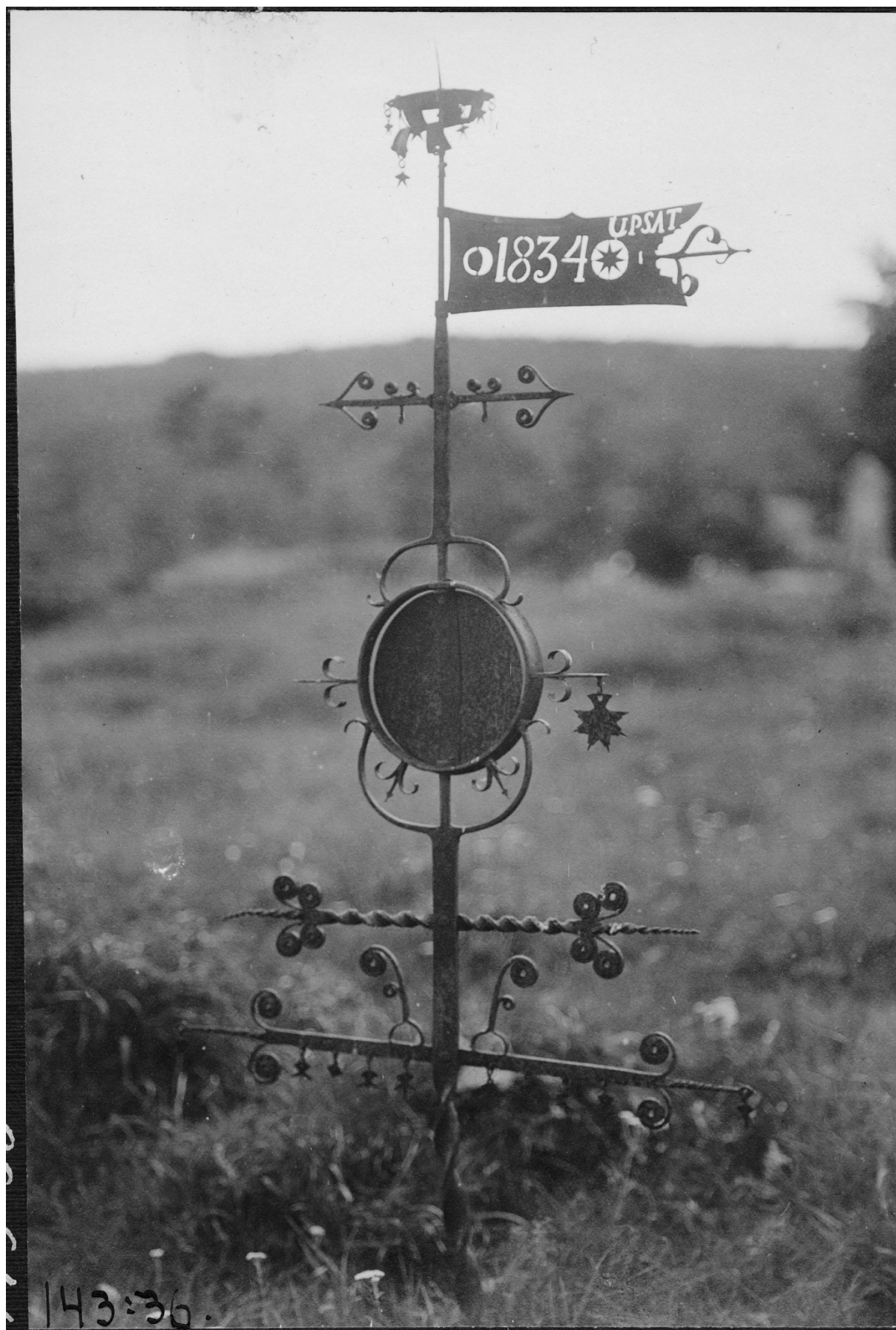
På många av kyrkogårdarna i Karlstads stift finns ett unikt kulturarv i form av bevarade smidda gravkors från 1700- och 1800-talet. Särskilt Ekshärads kyrkogård har gjort sig känd för sina många smideskors. Men även på andra kyrkogårdar, som här i Älvsbacka, finns ett mindre antal bevarade.

Smideskorsen är att betrakta som "folkkonst" och de har som regel traditionsbundna former med lokal prägel. Det förekommer flera olika typer, varav varianter på ringkors och flerarmade kors är de vanligaste. De senare förekommer nästan uteslutande i Värmland. Flerarmade kors av riktigt hög ålder är sällsynta, men här i Älvsbacka finns två sådana, ett från 1769 (kv 2 994) och ett från 1785 (kv 2 999). Båda har hängande löv men också en ovanlig dekor med små rundsmidda järn, vars ändar rullats ihop mot varandra. Även de andra korsen här i Älvsbacka är relativt sällsynta. Korset vars armar bär upp små krukor med spirande blommor har bara ett fåtal motsvarigheter. Korset har också, som ett av de andra, en märklig cirkelformad del längst upp. Möjligen kan den vara avsedd för en inskriptionsplatta.

Att korsen försågs med vimplar var relativt vanligt, likaså att de kröntes med någon typ av krona. Vimplar finns här på fyra av korsen. Tre av dem bär genombrutna årtal och en även initialerna CH. Vimpeln med inskriptionen 1834 (kv 2 997) är mycket skadad, men man kan på ett gammalt foto se att den efter årtalet tidigare haft ett dekorelement i form av en sol i en genombruten ring. Denna detalj gör den bevarade dekoren framför årtalet mer lättolkad. Det framgår tydligt att det är en måne i den genombrutna ringen. På vimpel fanns tidigare också texten "UPSAT". Fotot visar också att korset en gång haft en krona med hängande stjärnor.

Det finns belegg för att tillverkningen av smideskors var igång redan vid 1600-talets början. Tillverkningen fortsatte sen fram till 1800-talets mitt. Vid sekelskiftet 1900 nedvärderades smideskorsen och på många ställen rensades de aktivt bort från kyrkogården. En utbredd missuppfattning är att de smidda gravkorsen tillverkades av järnbrukens smeder och att det också var över dem de restes. Sådana exempel finns naturligtvis och man kan ibland se kors med vimplar med smedsattribut i form av hammare, tång och städ. Ett av korsen här i Älvsbacka har en intressant koppling till järnhanteringen (kv 2 998). Det är rest över hammarsmedsänkan Kerstin Bäckman från Älvsbacka bruk, och det ligger onekligen nära till hands att tänka att korset är förfärdigat av någon av mannens kollegor eller av sonen som också han var smed.

Det vanliga var dock att de kostbara smideskorsen restes över folk från den välbärgade allmogen. Man kan på tidiga kors ibland se att de använts för flera personer inom en släkt. Ett sådant exempel är korset från 1769 (kv 2 994) med följande inskriptioner: KSD AIS ALS ÖRTNÄS och CAD AHD TORSKED. Exakt vilken relation Karin Svensdotter, Anders Jansson, Anders Larsson, Cajsa Andersson och Anna Henriksson hade till varandra är oklart, men det kan konstateras att fyra av fem dog i rödsot, det vill säga dysenteri.

Ett av de bevarade smideskors i tidigare utförande. Riksantikvarieämbetet.

Karta över Älvsbacka kyrkogård med kvartersindelning. Karlstads pastorat.

Älvsbacka kyrkogård idag

Älvsbacka kyrkogård har en rektangulär form och består av åtta kvarter. Sex av dem (kvarter 1–6) ligger på den äldre delen vilken är från år 1731, då den första kyrkan på platsen uppfördes. Detta område ligger på plan mark runt kyrkan. På utvidgningen som gjordes åt väster 1953 finns två kvarter (kvarter 7 och 8) men också askgrav- och minneslund. Utvidgningen är terrasserad men med en plattå längst i norr.

Den gamla kyrkogården omges av stödmur i norr, öster och söder. I väster mot utvidgningen finns den gamla muren bevarad längst i söder. Utvidgningen omges i sin tur av en stenmur i söder och längs den södra delen av västra gränsen. Längre norrut, samt längs norra gränsen, finns en slänt.

Ingångar finns i söder och består av portstolpar i sten med smidesgrindar. Kyrkogårdens gångar är belagda med grus, men plattgångar förekommer på utvidgningen.

I norr och väster gränsar kyrkogården till en barrskogsdunge. Här har man också utsikt över sjön Östra Örten. I söder ligger en sockenstuga.

På den gamla kyrkogården är skogslindar planterade utmed muren. Lindar bildar också allé från parkeringen och upp till kyrkan. På utvidgningen finns inga träd förutom några stora tallar som står längst i väster och som bidrar stort till utvidgningens kraktär. Alla häckar på kyrkogården består av måbär, utom längs norra gränsen där en häck av rosenspirea är planterad på stödmuren.

Gravvårdarna på den äldsta delen är av varierande storlek och utformning. Här finns allt från små gravvårdar på allmänområdet till monumentala gravvårdar. Mest utmärkande är familjen Croneborgs familjegrav från 1844. Denna omgärdas av smidesstaket och hårbärgerar sju gravvårdar. Under gravplatsen finns en murad gravkammare. Många grusgravar har försvunnit men ett fåtal är fortfarande bevarade.

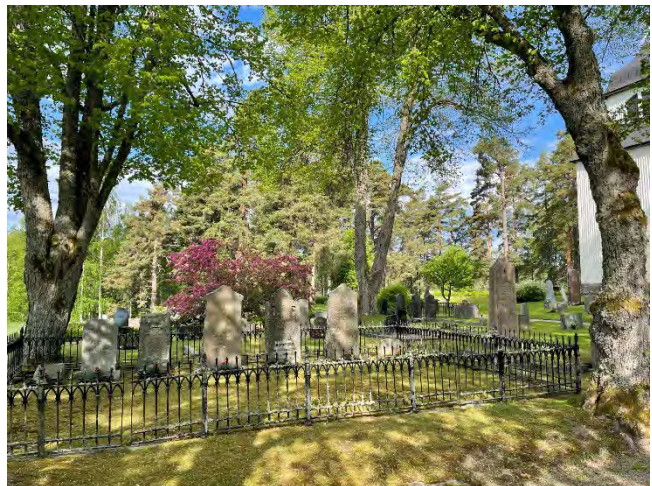
Kvarter 1

Kvarteret är ett av begravningsplatsens äldre, med gravsättningar från 1833 och framåt registrerade. Det närmaste kvadratiske kvarteret är relativt litet och beläget söder om klockstapeln. Kvarteret omgärdas i söder och väster av stödmur. I väster finns askgravlunden på 1953 års utvidgning och i söder parkeringen. I norr finns en mindre grusgång mot kvarter 2, och i öster finns huvudgången och kvarter 6. Den breda huvudgången är kantad av skogslindar som bildar allé.

Kvarterets gravvårdar är av varierande storlek, ålder och stensort. Gravvårdarna står i nord-sydliga rader i öppen gräsyta utan gångsystem. Här finns dock ett antal ramgravar, varav ett par är grusbelagda. Mest markant är den stora gravplatsen för slkten Croneborg, vilken är belägen i kvarterets sydöstra hörn. Gravplatsen omgärdas av ett järnstaket och har sju gravvårdar av olika ålder och storlek.

Förutom träden i allén finns en stor solitär lind i kvarterets nordvästra hörn. Likaså finns en lind innanför stödmuren i söder, vilken troligen ingått i en tidigare trädkrans utmed muren. I väster finns en måbärshäck på stödmuren som avgränsning mot askgravlunden. På några av gravplatserna finns perenna växter som kärleksört, silvermalört och knölklocka.

Kvarteret har en ålderdomlig karaktär och speglar hur de bemedlades gravvårdar förlades längs huvudgångarna.

Kvarter 2

Kvarteret ligger strax väster om kyrkan och omger den höga klockstapeln i norr, öst och söder. I väster gränsar kvarteret till 1953 års utvidgning. I norr avgränsas kvarteret av en stödmur och i öster finns grusplanen framför kyrkans västport och kvarter 3. I söder avgränsas kvarteret av en grusgång och det angränsande kvarter 1.

Kvarteret bryts upp av två grusgångar som löper i öst-västlig riktning. Den ena går från kyrkan genom klockstapeln och möter på andra sidan en grusgång i kvarter 8. Den andra finns i norra delen av kvarteret. I övrigt är ytan gräsbelagd och bryts endast upp av två grusgravar.

Närheten till klockstapeln och kyrkan är det som starkast bidrar till kvarterets karaktär som i övrigt upplevs som något ostrukturerat. Gravvårdarna är oregelbundet placerade och av varierande storlek, ålder och stensort. Här finns exempelvis ett antal högresta stenar men också ett stort antal låga breda gravvårdar, s.k. portföljstenar. Framför kyrkan står också ett antal nyrenoverade järnkors utplacerade.

Förutom två lindar, som hör till allén längst huvudgången upp till kyrkan finns en ungersk syren mitt för kyrkan. En gravplats är smyckad med silverarv.

Kvarter 3

Kvarteret består av en gravrad längs den gång som löper längs kyrkans norra fasad. Gravvårdarna står mot en häck av rosenspirea, som är placerad på en hög stödmur.

De flesta av kvarterets gravvårdar är högsmala och tillverkade i granit eller diabas. I nordöstra hörnet finns en ramgrav.

Kvarteret präglas av närheten till kyrkan och det skuggiga läget mellan denna och skogsdungen norr om kvarteret.

Kvarter 4

Kvarteret är långsmalt och består av en gravrad längs den östra stödmuren. I väster gränsar kvarteret mot kvarter 6 från vilket det åtskiljs genom en grusgång.

Gravvårdarna står mot en häck av måbär. Bakom denna finns trädkransen, som är belägen strax utanför muren. Förutom häcken är två rododendronbuskar som flankerar en gravvård den enda vegetationen i kvarteret.

Gravvårdarna är av varierande storlek, ålder och stensort. Här finns tre ramgravar varav två är grusbelagda. Mest utmärkande är dock ett stort kors i granit.

Kvarter 5

Kvarteret är långsmalt och består av en gravrad längs den södra stödmuren. I norr gränsar kvarteret mot kvarter 6 från vilket det åtskiljs av en grusgång.

Gravvårdarna står mot en häck av måbär. Utanför denna finns enstaka lindar som ingår i trädkransen. Mitt i kvarteret är ett plommonträd planterat.

Gravvårdarna är av varierande storlek, ålder och stensort. Här finns också ett fåtal ramgravar som alla är gräsbelagda.

Kvarteret präglas av närheten till sockenstugan och utsikten mot vattnet.

Kvarter 6

Detta är den gamla kyrkogårdens största kvarter. Kvarteret omger kyrkan i söder och öster. I mitten av den södra delen finns en allmänning, där endast ett tiotal gravvårdar återstår vilket innebär att mycket av allmänningens karaktär har gått förlorad. I söder gränsar kvarteret till kvarter 5, från vilket det åtskiljs av en grusgång. I väster finns huvudgången fram till kyrkan, och i öster finns kvarter 4. Förutom de omgivande gångarna finns också en gång som löper från söder upp mot kyrkans sydöstra hörn. I övrigt står gravvårdarna i öppen gräsyta utan gångsystem. På några gravplatser är perenna växter som kärleksört, träjon, alunrot och skuggbräcka planterade.

Familjegravar finns längs de gångar som omger kvarteret. Här finns några ramgravar, varav några är belagda med grus och andra med gräs. Gravvårdarna är av varierande ålder och stensort. Deras storlek varierar från mycket små gravvårdar på allmänområdet till låga breda stenar, s.k. portföljstenar.

Kvarteret präglas främst av närheten till kyrkan och lindallén, men också av måbärshäckarna som omger allmänningen.

Kvarter 7

Kvarteret, med sluttande mark, ligger i kyrkogårdens sydvästra hörn, på 1953 års utvidgning. Kvarteret gränsar i söder mot parkeringen, i öster mot kvarter 1 och i väster mot en talldunge genom vilken vattnet skymtar. I norr finns kvarter 8.

I söder, och delvis även i väster, omges kvarteret av en kvaderstensmur. Mot kvarter 1 finns en stödmur innanför askgravlunden, placerad i kvarterets sydöstra hörn.

Den sluttande marken är terrasserad så att tre platåer bildas. Längs den nedre löper en måbärshäck och i utkanten av den mittersta platån finns en plattgång.

Den övre platån har istället en grusgång som löper i öst-västlig riktning.

Grusgångar finns även i öster och väster. Där leder trappor med enkla räcken upp till terrasseringarna. Förutom de stora tallarna i kvarterets västra del är vegetationen sparsam. Träjon och ölandstok finns dock vid muren i söder.

Gravvårdarna är från år 1953 och framåt och tillverkade av granit. Övervägande delen är låga och breda s.k. portföljstenar.

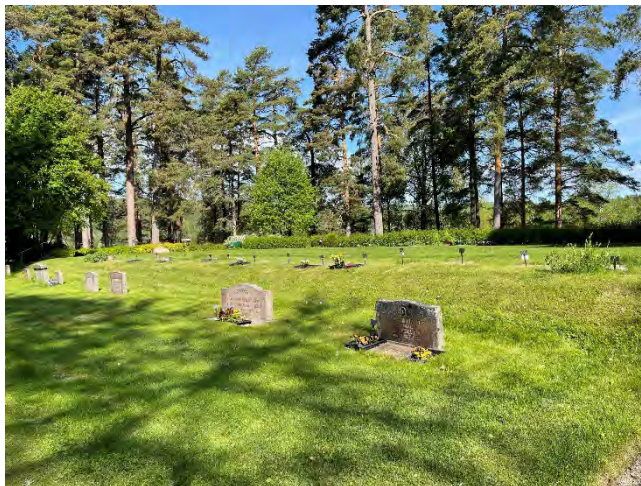
Kvarteret får sin karaktär av terrasseringen men också av tallarna innan- och utanför kyrkogårdens västra gräns.

Kvarter 8

Kvarteret ligger i kyrkogårdens nordvästra hörn. Det omges i väster av minneslunden och en talldunge. Tallar finns även nedanför stödmuren norr om kvarteret. I öster finns kvarter 2 och i söder finns kvarter 7.

Marken är terrasserad så att tre platåer bildas. Grusgångar finns i öster och väster. Där leder trappor med enkla räcken upp till terrasseringarna. Genom den översta större platån löper två plattgångar i östvästlig riktning, längs vilka urngravar är placerade med en stor öppen yta i mitten. Bakom en måbärshäck norr om den öppna ytan finns två gravrader som flankerar en grusgång.

På den nedre platån finns en plattgång, medan en måbärshäck löper genom den mellersta platån. I kvarterets nordöstra hörn står en tall och i väster finns en brudspirea och en rosenhagtorn. På några av gravplatserna är klottuja planterade.

Gravvårdarna är från år 1953 och framåt och tillverkade av granit. På de nedre platåerna är de övervägande låga och breda s.k. portföljstenar, men på urngravsområdet på övre platån finns endast liggande gravvårdar.

De omgivande tallarna ger kvarteret en viss karaktär av skogskyrkogård.

Askgravlunden

Askgravlunden anlades år 2021 och är belägen i sydöstra hörnet av kvarter 7. Platsen inramas av del av den gamla kyrkogårdens stödmur i öster och den nya kyrkogårdens kvaderstensmur i söder. Mot muren är planterat prydnadsapel, doftschersmin, rododendron, dvärgsyren, liten flocknäva och spetsmossa.

Markytan är utformad med en grusgång som omger en liten gräsyta med en cirkelformad smyckningsyta. I denna växer astilbe, höstanemon och stjärnflocka. Både grusgång och rabatt avgränsas av kantsten. I fonden står två återvunna gravvårdar i sten med plats för namnplattor.

Minneslunden

Minneslunden anlades år 1990 och ligger i nordvästra hörnet av 1953 års utvidgning. Den omges av en u-formad plattgång av skiffer. En stor natursten med texten "Älvsbacka minneslund 1990" finns i sydöstra hörnet och längs plattläggning i öster finns också en natursten med ett bibelcitat. Invid den sistnämnda finns vas- och ljushållare av smide.

Innanför plattläggningen finns rabatter med perenna växter som funkia, höstflox, koreansk plymspirea, fänrikshjärtan, stäppsalia, kärleksört, sköldpaddsort och knölklocka. Dessa flankerar en öppen gräsyta med en tall i nordväst. I minneslundens utkanter finns häggmispel, rosenspirea, blåtry, brudspirea, björkspirea och ölandstok. Längs plattgången står två gröna gjutjärnssoffor med ormbunksdekor.

Minneslunden upplevs som ett ombonat rum. En talldunge och sjön i väster bidrar till platsens karaktär.

Inskriptioner och titlar på Älvsbacka kyrkogård

På Älvsbacka kyrkogård finns det flera intressanta titlar och inskriptioner. Titlarna återspeglar olika näringsfång och förtroendeuppdrag. De ger därmed besökaren möjlighet att skapa sig en bild av samhället, dess invånare och samhällsutvecklingen. På landsbygden där jordbruk har varit en bärande näring är titeln "Hemmansägare" vanligt förekommande. Titeln återfinns även i Älvsbacka. Utmärkande för Älvsbacka är titeln "Valmästaren" som har koppling till tidigare järnindustri liksom titeln "Skyddshemsföreståndaren" som speglar det skyddshem för vanartiga pojkar som senare inrättades på det gamla bruksområdet.

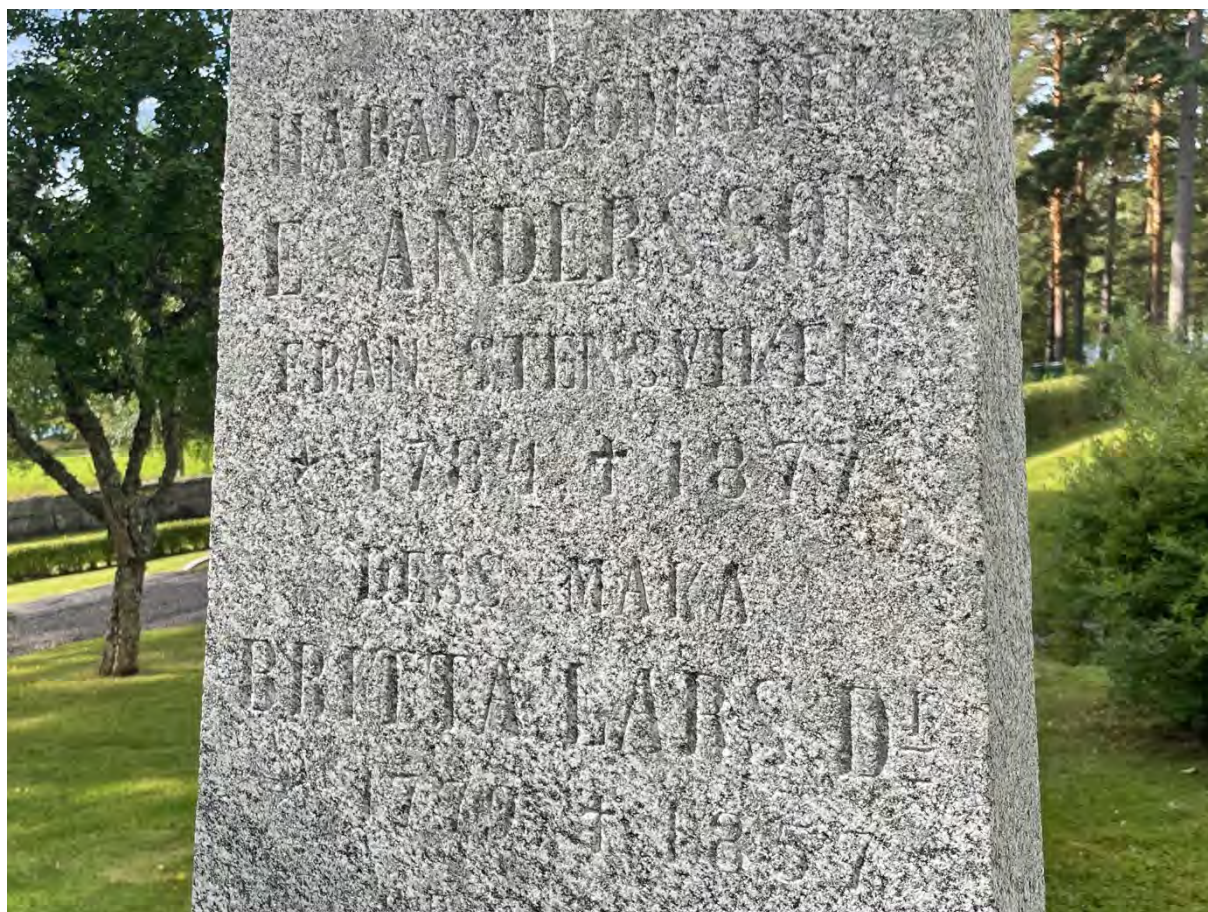
Yrkestitlarna är vanligtvis kopplade till män. Vid kvinnornas namn förekommer i regel endast inskriptioner som hustrun, dottern, änkan, något som är vanligt långt in på 1900-talet. En titel som sticker ut och som utgör ett tidigt exempel på en kvinnlig yrkesbeteckning är "ackuschörskan", vilket är synonymt med barnmorska. En annan idag säregen titel som påträffas på Älvsbacka kyrkogård är "trotjenarinnan" som avsåg en tjänstekvinna som hade en nära relation till de personer hon arbetade för och utgjorde en del i hushållet.

Vanligt på landsbygden är också inskriptioner som berättar om geografisk hemvist. På Älvsbacka är namn på gårdar och torp vanligt förekommande, såsom Norra Viken, Örtlös och Örtlösatorp, Stensviken och Torsked.

En av kyrkogårdens mer intressanta inskriptioner återfinns på en av de äldsta gravvårdarna, den över prästen Johan Borén (1791–1833) och hans hustru Anna Gertrud Clarström (1778–1836). Utöver namn, titel, födelseår och dödsår, har man också låtit beskriva hur Borén var som person: "Nitisk lärare, Allvarig i ordning, Älskvärd i umgänge, Trofast i vänskap, Saknades han efter bortgången, Kärt minne kvarlemnade han".

Plakett på gravplats 8 i kvarter 1, grav över Johan Borén och Anna Gertrud Clarström. Stort j har använts även för stort i.

Närbild på gravvården över häradshövdingen Elov Andersson (1784–1877) och hans hustru Britta Larsson (1779–1857), kvarter 2, gravplats 46C.

På enstaka gravvårdar förekommer också bibel- och psalmhänvisningar liksom sentenser som "Christus är mitt lif och döden är min vinning", "Vi varit vad i ären i skolen bliva vad vi äro" och "Jordens oro viker före den frid som varar". På några gravvårdar framgår det också vilka som låtit resa stenen. Man kan bland annat läsa: "Sörjd och saknad af en broder som till minne reste denna sten 1843" och "Älvsbacka kommun reste vården".

Grönt kulturarv på Älvsbacka kyrkogård

Att gå omkring på en kyrkogård kan vara en i det närmaste meditativ upplevelse och till den bidrar inte minst grönskan.

Det kan dock konstateras att det på Älvsbacka kyrkogård inte finns mycket som kan betraktas som grönt kulturarv. Huvuddelen av all växtlighet är koncentrerad till askgravlunden och minneslunden, vilka båda är sentida.

Under rubriken "Älvsbacka kyrkogård idag" ges en komplett bild av vegetationen i kvartersbeskrivningarna. Nedan följer endast en sammanställning av de växter som kan räknas till det gröna kulturarvet och som om möjligt bör bevaras. Se vidare under rubriken "Att särskilt tänka på i förvaltning och användning av kyrkogården".

Träd och buskar

Kyrkogårdens allé består av skogslind, likaså resterna av trädkransen.

På utvidgningen finns några stora tallar som vid anläggandet medvetet sparades och som således ingår i helhetsgestaltningen.

Framför kyrkans ingång finns en svag ädelsyren. Denna har en gång haft en pendang, av vilken det endast återstår ett rotskott.

På en gravplats flankerar två rododendron gravvården. Dessa har växt sig så stora att de "tagit över" gravplatsen.

I gränsen mellan gamla kyrkogården och utvidgningen finns en rosenhagtorn intill klockstapeln.

Häckar

Kyrkogårdens häckar är av måbär och rosenspirea. De har alla sitt ursprung i det tidiga 1950-talet då gamla kyrkogården omgestaltades och utvidgningen tillkom.

Övrigt växtmaterial av kulturhistoriskt värde

Många av de plantor som användes förr grävdes upp i naturen eller på den egna gården eller torpet. Att hämta plantorna lokalt ger en försäkran om att växterna tål lokala klimatförhållanden och många gamla "torpväxter" finns därför fortfarande kvar på

Perspektiv utfört av trädgårdsarkitekten Samuel Kaldén inför 1953 års utvidgning. Värmlandsarkiv.

gravplatserna på våra kyrkogårdar. På Älvsbackas kan endast träjon, funkia, kärleksört och knölklocka sägas höra till dessa kategorier.

Uppgifter om tidigare växtlighet

I samband med att utvidgningen utfördes i början av 1950-talet upprättade trädgårdsarkitekten Samuel Kaldén ett planteringsförslag. Likaså ett för den gamla kyrkogården som iordningsställdes. Hur mycket av förslagen som gick igenom är oklart, men de är intressanta och kan vara vägledande vid nyplanteringar på kyrkogården.

<u>Planteringsförslag till utvidgningsområdet.</u>			
Nr. 1.	800 st.	Ribes alpinum,	måbär, häckplanter.
" 2.	2 "	Cotoneaster bullata,	oxbär.
" 3.	7 "	Syrener, förädlade,	Marie Legraye, buskform.
" 4.	5 "	Cotoneaster acutifolia,	oxbär.
" 5.	3 "	Cornus sibirica,	korallkornell.
" 6.	3 "	" alba,	videkornell.
" 7.	10 "	Rosa rugosa Regeliana,	vrestörne.
" 8.	2 "	Evonymus nana,	benved.
" 9.	9 "	Berberis Thunbergii.	
" 10.	5 "	Rosa rugosa Hansa.	
" 11.	2 "	" pomifera,	äpplenypon.
" 12.	4 "	Philadelphus coronarius,	schersmin.
" 13.	2 "	Lonicera tatarica,	rosentry.
" 14.	13 "	Spiraea arguta,	brudspirea.
" 15.	4 "	Pyramidekar.	
" 16.	1 "	Salix vitellina pendula,	hängpil.

<u>Planteringsförslag till iordningställandet av gamla kyrkogården.</u>			
Nr. 1.	840 st.	Ribes alpinum,	häckplanter, 280 m.
" 2.	2 "	Cotoneaster Bullata,	oxbär.
" 3.	2 "	Syrener, förädlade,	buskform, Marie Legraye.
" 3a.	2 "	" "	stamform, " "
" 4.	8 "	Cotoneaster acutifolia,	oxbär.
" 5.	1 "	Cornus sibirica,	korallkornell.
" 6.	1 "	" alba,	videkornell.
" 7.	20 "	Rosa rugosa Regeliana,	vrestörne.
" 8.	1 "	Evonymus nana,	benved.
" 9.	3 "	Berberis Thunbergii.	

Planteringsförslag hämtade ur Samuel Kaldéns handlingar från år 1949. Älvsbacka kyrkoarkiv. Värmlandsarkiv.

Byggnader vid Älvsbacka kyrkogård

Kyrkan

Älvsbacka kyrka är ett bra exempel på 1920-talets tillbakablickande kyrkobyggnadsstil med inspiration hämtad från medeltiden.

Kyrkan föregicks av en byggnad som invigdes som kapell 1731 och därefter blev sockenkyrka i Älvsbacka församling år 1819.

Redan på 1830-talet började man diskutera möjligheten att ersätta denna kyrka med en stenkyrka men först i början av 1900-talet utarbetades ritningar av arkitekt Osvald Almquist, Stockholm. Efter att ritningarna omarbetats av arkitekt Gustaf Holmdahl, Stockholm, påbörjades arbetet med den vitputsade tegelkyrkan. Den uppfördes på kapellets plats och fick samma form och dimensioner som detta. Kyrkan invigdes den 17 augusti 1924 av biskop J A Eklund.

Klockstapeln

När man byggde den nya kyrkan beslöt man att behålla den gamla klockstapeln som troligen uppfördes samtidigt som kapellet.

I Värmland finns tio klockstaplar från 1700-talet, varav den i Älvsbacka är en. Klockstapeln är nu klädd med vitmålad lockpanel, men var ursprungligen spånklädd och rödmålad. År 1953, då kyrkogården utvidgades, togs en öppning upp så att en passage till den nya kyrkogårdsdelen bildades. Detta lär vara en återgång till den ursprungliga utformningen.

Sockenstugan

Söder om kyrkogården finns en sockenstuga som uppfördes under 1800-talets första hälft. I sockenstugan hölls sockenstämman och andra möten. Byggnaden har även tjänat som bostad åt bland annat klockaren och som skola.

Den timrade byggnaden är uppförd i ett plan med vind. Fasaden är klädd med rödmålad lockpanel och taket är tegeltäckt.

I kyrkomiljön ingår även ett förråd och en personalbyggnad från 2001.

Omgärdning vid Älvsbacka kyrkogård

Murarna på Älvsbacka kyrkogård inventerades år 2015 inom ramen för stiftsprojektet *Stenmursprojektet i Karlstads stift*. Där konstaterades att samtliga murar består av sprängsten.

Den äldre delen av kyrkogården omges i norr, öster och sydost av äldre stödmurar. Innan utvidgningen fanns även en stödmur mot väster men av denna återstår bara ett 20-tal meter längst i söder. Troligen är nämnda stödmurar från 1794–95, då det i räkenskaperna för kyrkan anges att bergkrut till stensprängning införskaffats och att Anders Nilsson i Mjönäs arbetat tolv dagar med muren. Tydligt är att han har haft hjälp av andra som tillsammans lagt ner ytterligare 79 dagsverken. Samtidigt uppsattes nya järngrindar till kyrkogården. Nya grindar sattes även in 1840 (vilka kan vara de som ses på övre bilden på sidan 17). I räkenskaperna finns även uppgifter om att muren reparerades 1812.

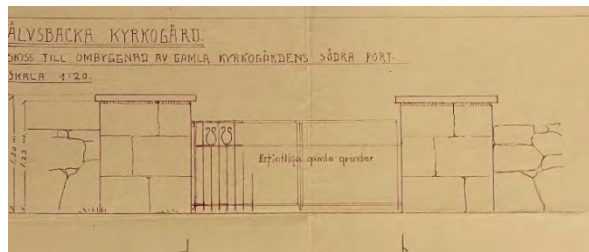
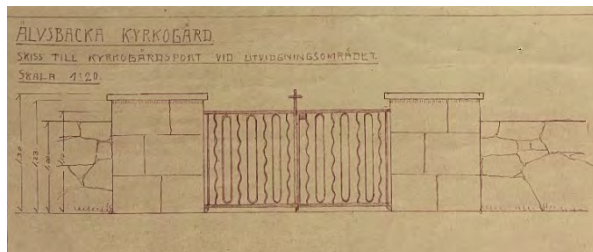
Utvidningen omgärdas i söder av en sprängstensmur med stora block och sedumavtäckning. En likadan mur finns även i den södra delen av kyrkogårdens västra gräns. I norr finns som på gamla kyrkogården en stödmur. Nämnas bör att mursträckan väster om ingången till gamla kyrkogården även den omlades i samband med utvidgningen.

Samtliga murar är kallmurade.

Entréer

Två entréer till kyrkogården finns, en till gamla delen och en till utvidgningen. Det finns även en öppning i muren i kyrkogårdens nordöstra hörn.

Entrén till utvidgningen kan ses på en ritning från 1949 som är utförd av trädgårdsarkitekt Samuel Kaldén. Några år senare ritade han även liknande portstolpar till gamla kyrkogårdens entré som skulle byggas om. Portstolparna är högre än muren och utförda med fogad kvadersten och med stenhällar som avtäckning. Till utvidgningens entré ritade Kaldén nya grindar medan befintliga grindar återanvändes vid entrén till gamla kyrkogården. Båda grindparen finns kvar än idag.

Till vänster: Samuel Kaldéns handling och grind och mur vid utvidningsområdet. Till höger: Samuel Kaldéns handling och grind och mur vid gamla kyrkogården. Ritningarna är hämtade ur Älvsbackas kyrkoarkiv. Värmlandsarkiv.

Lagskydd

Begravningsplatsen är tillkommen före 1940 och skyddas därmed av kulturmiljölagens 4 kapitel §11–15. Där står bland annat följande:

I fråga om en begravningsplats som anlagts före utgången av år 1939 krävs tillstånd av länsstyrelsen

- 1. för att utvidga eller på något annat sätt väsentligt ändra begravningsplatsen,*
- 2. för att där uppföra någon ny byggnad eller fast anordning eller riva eller väsentligt ändra befintlig byggnad, fast anordning eller vegetation, eller*
- 3. för att ändra medveten gestaltning av vegetationen.*

Vid frågor kring förändringar och tillstånd kontakta Länsstyrelsen Värmland.

Att särskilt tänka på i förvaltning och användning av Älvsbacka kyrkogård

Viktigt för helheten

- De omgärdande stenmurarna är viktiga arkitektoniska element som avgränsar kyrkogården både fysiskt och symboliskt från omgivningen. Stenmuren ska bevaras. Muren inventerades 2015 inom ramen för stiftsprojektet *Stenmursprojektet i Karlstads stift*. Skötselråden i dokumentet bör följas.
- Kyrkogårdens ingångar ska bevaras.
- Grind av smidesjärn ska bevaras och vårdas med traditionella material och metoder.
- Kyrkogårdens gångar ska ha bevarad sträckning och beläggning.
- Kyrkogårdens ram- och grusgravar ska bevaras. Tidigare grusbeläggningar bör om möjligt återskapas.
- Järnstaket runt gravplatser är viktiga för kyrkogårdens karaktär och ska bevaras och vårdas med traditionella material och metoder.
- Mycket värdefulla gravanordningar, som är i pastoratets ägo, får inte avlägsnas från befintlig plats, ändras eller återupplåtas.
- Värdefulla gravanordningar, som är i pastoratets ägo, bör bevaras och inte avlägsnas från befintlig plats. När en gravanordning som klassats som värdefull är/blir återlämnad kan gravvården/gravplatsen återanvändas. Återupplåtelse bör ske utifrån vad som bedöms lämpligt i varje enskilt fall. En ny gravrättsinnehavare kan då exempelvis slipa ned inskriptioner och förse gravvården med nya. En annan möjlighet är att man vänder på gravvården och gör en ny inskription. På så vis bevaras inskriptionen till eftervärlden. I vissa fall kan originalgravvården lämnas orörd och en ny liggande sten tillföras. Återanvända gravvårdar kan förses med en recyclingsymbol för att redovisa förändringen och för att uppmärksamma eventuell inskription på baksidan. Värdefulla gravanordningar kan även vara möjliga att återanvända som "askgravlund".
- Skötsel- och underhållsplan för mycket värdefulla gravvårdar ska följas.

Viktigt för de olika delarna

- Nya gravvårdar på återupplåtna gravplatser bör anpassas efter karaktären på respektive område, vad gäller storlek, form och material.
- Rester av allmänlinje i kvarter 6 ska bevaras. Vid upplåtelse av gravplatser i området ska endast små enhetliga gravvårdar tillåtas.
- Utvidgningens ursprungliga struktur med terrasseringar, gångar och häckar ska bevaras.

Vegetation

- Allé och trädkrans ska bevaras. Vid behov ska de i första hand ersättas lika befintligt.
- Tallarna på utvidgningen och strax utanför kyrkogården i väster ska bevaras. Vid behov ska de i första hand ersättas lika befintligt.
- Häckstrukturer ska bevaras.
- Torpväxter bör bevaras.
- Ormbunksväxter, liljekonvaljer och dylika växter som hämtats från naturen bör bevaras men hållas efter för att minska spridning.
- Den rikliga och varierade växtligheten i minneslundan och askgravlundan ska bevaras.

Övrigt

- Servicestationer bör vara placerade så att de ej skymmer eller inkräktar på gravplatser. Nya servicestationer bör utformas på ett sådant sätt att de smälter in i omgivningen.

Västra delen av gamla kyrkogården vid Älvsbacka kyrka.

Mycket värdefulla gravplatser på Älvsbacka kyrkogård

*återlämnad gravplats

Gravnummer: Kv 1 1

Tillkomstår: 1840-tal -

Urvalskriterium: Gravvård 1 och 3–7, miljöskapande, upplevelsevärde, smidesstaket, lokalhistoria, ovanlig i bemärkelsen att Mathilda (1854–1894) förekommer på två olika gravstenar på gravplatsen, titlar, inskription - sentens

Karaktäristik: Gravvårdar av varierande utformning och ålder. Gravplatsen omges av ett smidesstaket på huggen stenram. Dold gravkammare i norra delen av gravplatsen som enligt uppgift täcks med järnplåtar. Sten 1 – pulpetsten i granit, sten 3 – grovhuggen sten i granit med släthuggen textspiegel, sten 4 – sten i polerad röd granit med förgylld text, sten 5 – gravvård av okänd stensort med akroterier och upphöjd text delvis i metall, sten 6 – sten i polerad granit med förgylld text, sten 7 – låg, rundad sten i granit med försänkt text.

Inskription: Sten 1 – Mathilda Croneborg *1854 †1894 Selma Croneborg *1855 †1856 Fil. Br. 1.21. Sten 3 – Grufingeniören Rudolf Ulrik Herman Croneborg *1866 †1910 och hans maka Helena Katarina född Widmark *1867 †1950. Sten 4 – Översten Ulrik Edmund Wilhelm Croneborg kommendör av Kungl. Svärdsorden första klassen f.d. chef för förutv. Kungl. Svenska dragonregementet *21/5 1861 †30/9 1954 hans maka Gerda Amalia Croneborg f. Cnattingius *3/10 1870 †5/7 1956 Gunhild Dyrssen f. Linton *18/3 1892 †9/11 1985.

Sten 5 – C.D.U. Croneborg född den 3 september 1796 död den 7 december 1844 Barbara Croneborg född von Geymüller den 13 maj 1799 död den 21 februari 1866/baksidan – Under tidens stormar trogen Tidigt mogen för en bättre värld. Sten 6 – Kammarherren och riddaren av k.n.o. Johan Ulrik Wilhelm Croneborg född d. 8 sept. 1826 död d. 24 maj 1909 hans maka Henriette Frederiche Dorette Amalie Marie Croneborg född von Berg född d. 10 juli 1828 död d. 23 jan. 1920. Sten 7 – Mathilda Ulrika Croneborg f. 12/4 1854 d. 14/4 1894 Ebba Maria Croneborg f. 23/6 1856 d. 1/7 1933

Gravnummer: Kv 1 4

Tillkomstår: 1916

Urvalskriterium: Titel, symbol - harpa, psalmhänvisning,

Karaktäristik: Stående gravvård i diabas med polerad framsida och råhuggna kanter samt försänkt text och symbol. Gravplatsen omges av en stenram. Infälld metallskylt: Aktiebolaget Bröderna Flöks Granitstenhuggeri Westervik.

Inskription: Klockare A. Norbäck *1819 †1868 Hans maka Märtha Cajsa f. Fröding *1822 †1916 PS. 486

Gravnummer: Kv 1 8*

Tillkomstår: 1833

Urvalskriterium: Hög ålder, ovanlig gravvård, tidig gravsättning, titel, inskription - sentens

Karaktäristik: Stående gravvård, eventuellt i gnejs, med graverad plakett i mässing.

Inskription: J Borén född 1791, Comminister 1820, död 1833. Nitisk lärare, Allvarlig i ordning, Älskvärd i umgänge, Trofast i vänskap, Saknades han efter bortgången, Kärt minne kvarlemnade han/Dess maka A G Klarström född 14/9 1778 död 1836/Christus är mitt lif och döden är min vinning

Gravnummer: Kv 1 12A

Tillkomstår: 1908

Urvalskriterium: Miljöskapande, titel, korssymbol, välgestaltad helhet

Karaktäristik: Hög, stående gravvård i röd råhuggen granit med spetsigt avslut upptill. Oval, polerad textspegel och försänkt text och kors i svart. Gravplatsen omges av en huggen stenram i röd granit.

Inskription: Skogsvaktaren Carl Fernström
*12/8 1825 †13/11 1907 hans maka Cajsa
*1/11 1826 †23/6 1908

Gravnummer: Kv 1 13*

Tillkomstår: 1957

Urvalskriterium: Miljöskapande, geografisk hemvist, symboler – oljelampa och timglas

Karaktäristik: Låg, stående gravvård i diabas med försänkt text och försänkta symboler. Oljelampan är förgylld. Gravplatsen omges av en huggen stenram i diabas.

Inskription: J. H. Larssons Högberg
Familjegrav

Gravnummer: Kv 1 14

Tillkomstår: 1916

Urvalskriterium: Geografisk hemvist, symbol – livets träd

Karaktäristik: Stående gravvård i granit med rundad topp och försänkt och förgylld text samt försänkt symbol.

Inskription: J.P Örtqvist Norra Viken *1840 †1916 maka Katrina *1857 †1931 dottern Märta *1878 †1957 Familjegrav

Gravnummer: Kv 1 16*

Tillkomstår: 1926

Urvalskriterium: Geografisk hemvist, läget intill gången, korssymbol

Karaktäristik: Gravvård i släthuggen granit med oregelbundet avslut upptill. Försänkt textspiegel och upphöjd och polerad text och symbol.

Inskription: K.J. Larsson Örtas *1847 †1926 familjegrav

Gravnummer: Kv 1 20

Tillkomstår: 1890 -

Urvalskriterium: Titlar (disponent kan var kopplat till gårdsbruket), geografisk hemvist, miljöskapande

Karaktäristik: Tre stående gravvårdar i diabas med polerad framsida och bruten topp samt försänkt och förgylld text och korssymbol. Gravplatsen omges av en huggen stenram.

Inskription: Mittenstenen - Häradsdomaren Jonas Örtqvist 1811–1890 hans maka Anna Cajsa 1808–1871. Sten t.v. C. G. Örtqvist Norra Viken *9/6 1842 †26/6 1898 och hans maka Augusta *4/10 1853 †6/2 1933. Sten t.h. disponenten Adrian Örtqvist *2/8 1831 †2/2 1955 hustrun Ellen Örtqvist *31/1 1884 †7/9 1939 hustrun Eda Maria Örtqvist *25/3 1892 †21/4 1954

Gravnummer: Kv 1 26

Tillkomstår: 1915

Urvalskriterium: Miljöskapande, smidesstaket, titlar, symboler – strålande stjärna och en treenighetssymbol

Karaktäristik: Hög, stående gravvård i röd granit med spetsigt avslut upptill, polerad framsida, upphöjd text och försänkt dekor. Stjärnan är förgylld. Gravplatsen omges av ett smidesstaket på huggen stenram.

Inskription: H.W. makarna f.d. handl. Nils Henriksson hustrun Karin född Håkansdotter dottern Anna

Foto: Karin Jardelid

Gravnummer: Kv 2 27

Tillkomstår: 1931 (ev. 1921)

Urvalskriterium: Miljöskapande, geografisk hemvist

Karaktäristik: Hög, tvådelad gravvård i granit med pyramidformat avslut i överkant. Försänkt text och symbol.

Inskription: John Eriksson *8/11 1866 †27/6 1931 hustrun Anna Kajsa Eriksson *3/11 1868 † 7/9 1921 Örtinästorp

Gravnummer: Kv 2 31

Tillkomstår: Sekelskiftet

Urvalskriterium: Ovanligt gravvård för kyrkogården, inskription - sentens, symbolik, geografisk hemvist

Karaktäristik: Låg gravvård i form av en avbruten trädstam, återanvänd.

Inskription: Infälld metallskylt: Anders Sundman 1846–1929 Maka Maria 1846–1929 Gräsås. Ovansidan: Gunnar Sundman *1922 †2002 maka Ingrid *1925 †2008

Gräsås. Framsidan: Vi varit vad i ären i skolen bliva vad vi äro

Gravnummer: Kv 2 35

Tillkomstår: 1920

Urvalskriterium: Tidstypisk, mindre katalogsten

Karaktäristik: Låg, stående gravvård i polerad diabas med försänkt text. Tidigare var texten eventuellt förgylld.

Inskription: O.A. Dahlberg *1851 †1920 Hustrun Matilda Dahlberg *1859 †1932

Gravnummer: Kv 2 37

Tillkomstår: 1936

Urvalskriterium: Tidstypisk, geografisk hemvist

Karaktäristik: Låg, stående gravvård i diabas med rundat avslut upptill, schablondekor, samt försänkt och förgylld text.

Inskription: Per Nords Örtinä familjegrav

Gravnummer: Kv 2 38*

Tillkomstår: 1912

Urvalskriterium: Dekor, symbol -
uppstigande sol

Karaktäristik: Låg, stående gravvård i
diabas med polerad framsida,
schablondekor, försänkt och förgylld text.

Inskription: A.H. Sundströms familjegrav

Gravnummer: Kv 2 41C

Tillkomstår: 1911

Urvalskriterium: Sten 1 - miljöskapande, titel

Karaktäristik: Hög, stående gravvård i röd
granit med råhuggna kanter, polerad
framsida och upphöjd text.

Inskription: Valsmästaren J. E. Örtlund *1839
†1894 hustrun Johanna *1840
†1911/Familjegrav

Gravnummer: Kv 2 39

Tillkomstår: 1936

Urvalskriterium: Tidstypisk sten, symbol -
oljelampa

Karaktäristik: Bred och låg, stående sten i
diabas med bruten topp och akroterier,
schablondekor samt försänkt och förgylld
text.

Inskription: Anders Lind's familjegrav

Gravnummer: Kv 2 42*

Tillkomstår: 1919

Urvalskriterium: Miljöskapande, titel

Karaktäristik: Tredelad, obeliskliknande
gravvård i polerad diabas med
pyramidformad överkant samt försänkt
och förgylld text.

Inskription: Här hvilar förre walsmästaren
Sven Norman *22/12 1831 †3/2 1919
hustrun Karolina Norman *17/4 1838 †9/3
1909

Gravnummer: Kv 2 46*

Tillkomstår: 1882

Urvalskriterium: Hög ålder, titel, socialhistoria

Karaktäristik: Pulpetsten i ljus granit med försänkt text. Stenen har eventuellt flyttats hit från en annan plats på kyrkogården.

Inskription: Trotjenarinnan Britta Christoffersson 1805–1882

Gravnummer: Kv 2 46B*

Tillkomstår: 1843

Urvalskriterium: Hög ålder, kalksten, inskription, symbol

Karaktäristik: Stående gravvård i kalksten med rundad överkant och försänkt text. Stenen har troligen flyttats hit från en annan plats på kyrkogården.

Inskription: Här förvaras stoftet af hems ägan Jonas Jonsson född i Sund d. 7 oct. 1807 död i Örtås d. 17 oct. 1841/Sörjd och saknad af en broder som till minne reste denna sten 1843

Gravnummer: Kv 2 46C*

Tillkomstår: Sent 1800-tal

Urvalskriterium: Hög ålder, titel, symbol - stjärna, geografisk hemvist

Karaktäristik: Stående, obeliskformad gravvård i ljus granit med försänkt text. Stenen har troligen flyttats hit från en annan plats på kyrkogården.

Inskription: Häradsdomaren E. Andersson från Stensviken *13/9 1784 †6/1 1877 dess maka Britta Larsdt (två streck) *4/4 1779 †14/10 1857 sonen f.d. nämndemannen L. Elofsson *1814 †1889 hustrun Maria Jansdt (två streck) *1826 †1879

Gravnummer: Kv 2 46E*

Tillkomstår: 1912

Urvalskriterium: Miljöskapande, titel, tidstypisk, korssymbol

Karaktäristik: Gravvård i röd, grovhuggen granit med spetsigt avslut upptill samt försänkt textspegel, text och korssymbol.

Är flyttad från kv 3 nr 71. Var utformad som en grusgrav med stenram.

Inskription: Häradsdomaren H.L. Westlund
*26/3 1836 *30/10 1912 hans maka Maria
Johanna *27/9 1834 †3/1 1911 sonen
Gustaf Adolf *18/7 1876 †15/1 1886
svärmodern Anna Bergström *7 mars 1805
†29/7 1893

Gravnummer: Kv 2 51*

Tillkomstår: 1932

Urvalskriterium: Miljöskapande

Karaktäristik: Grusgrav omgärdad av en huggen stenram. Låg, slätthuggen gravvård med upphöjd text.

Inskription: Lars G. Halls familjegrav

Gravnummer: Kv 2 53*

Tillkomstår: 1929

Urvalskriterium: Tidstypisk katalogsten med schablondekor – kors och ekblad.

Karaktäristik: Stående gravsten i diabas med polerad textspegel och dekor samt försänt och förgylld text.

Inskription: Karl Ellströms familjegrav

Gravnummer: Kv 2 994*

Tillkomstår: 1769

Urvalskriterium: Järnkors, inskription

Karaktäristik: Flerarmat smideskors med spelande löv. Årtal och text ingraverat i korset. Flyttat till sin nuvarande plats.

Inskription: Anno 1769, KSD AIS ALS Örtas
CAD AHD Torsked

Gravnummer: Kv 2 995*

Tillkomstår: 1831

Urvalskriterium: Järnkors

Karaktäristik: Enarmat smideskors med initialer och årtal utskuret i vimpel. Flyttat till sin nuvarande plats.

Inskription: C. H. 1831

Gravnummer: Kv 2 996*

Tillkomstår: 1841

Urvalskriterium: Järnkors

Karaktäristik: Flerarmat smideskors med årtal utskuret i vimpel. Flyttat till sin nuvarande plats.

Inskription: 1841

Gravnummer: Kv 2 998*

Tillkomstår: 1834

Urvalskriterium: Järnkors, inskription

Karaktäristik: Tvåarmat smideskors med spelande löv. Utskuret årtal i vimpel. Namn och årtal är ingraverat på en plåt. Flyttat till sin nuvarande plats.

Inskription: Här wilar änkan Kerstin Backman från Elfsbacka bruk född den 17 maei 1772 död den 23 april 1834

Gravnummer: Kv 2 997*

Tillkomstår: 1834

Urvalskriterium: Järnkors

Karaktäristik: Tvåarmat smideskors med årtal utskuret i vimpel. Flyttat till sin nuvarande plats.

Inskription: 1834

Gravnummer: Kv 2 999*

Tillkomstår: 1785

Urvalskriterium: Järnkors

Karaktäristik: Tvåarmat smideskors med spelande löv. Ingraverat årtal i korset. Flyttat till sin nuvarande plats.

Inskription: 1785 (felvänd 7:a)

Gravnummer: Kv 3 67*

Tillkomstår: 1921

Urvalskriterium: Jugenddekor, titel, miljöskapande, geografisk hemvist

Karaktäristik: Stående sten i röd granit med asymmetrisk dekor, polerad textspiegel med försänkt och förgylld text.

Inskription: Hemmansägaren Olof Eriksson Torsked f. 24/4 1842 d. 25/2 1921 och hans maka Johanna f. 30/7 1848 d. 27/7 1920/Familjegrav

Gravnummer: Kv 3 69*

Tillkomstår: 1904

Urvalskriterium: Miljöskapande, titel, inskription

Karaktäristik: Hög, stående gravvård i grovhuggen, röd granit med försänkta textspeglar. Försänkt text i svart.

Inskription: Komminister L.M. Björln *1839 †1904/Församlingen reste våden

Gravnummer: Kv 3 68*

Tillkomstår: 1908

Urvalskriterium: Tidstypisk katalogsten, mindre gravvård, hög ålder

Karaktäristik: Pulpsten i diabas med polerad text och inramning.

Inskription: Jonas Bergström *10/4 1839 †16/11 1908 Karl Melinder *5/4 1876 †13/11 1893

Gravnummer: Kv 3 70*

Tillkomstår: 1910

Urvalskriterium: Titlar, symbol

Karaktäristik: Stående sten i granit med bruten topp och försänkt text och korssymbol i svart.

Inskription: Organisten och läraren A.G. Petersons familjegrav

Gravnummer: Kv 3 72

Tillkomstår: 1927

Urvalskriterium: Geografisk hemvist, stenram

Karaktäristik: Låg, stående gravvård i granit med rundad topp, försänkt och förgylld text. Gravplatsen omges av en stenram.

Inskription: Vilorum för familjen Olof Jansson Torsked

Gravnummer: Kv 4 74*

Tillkomstår: 1944

Urvalskriterium: Tidstypisk, geografisk hemvist, korssymbol

Karaktäristik: Stående sten i ljus granit med försänkt text och korssymbol.

Inskription: O. Luthman Stenåsen familjegrav

Gravnummer: Kv 4 73*

Tillkomstår: 1951

Urvalskriterium: Inskription - sentens, tidstypisk, asymmetrisk dekor

Karaktäristik: Låg och bred, stående gravvård i granit med upphöjd text och dekor.

Inskription: Anna Sundström *15/8 1867 †20/4 1951/”Må jord och himmel vika, min klippa skall dock stå”

Gravnummer: Kv 4 76*

Tillkomstår: 1915

Urvalskriterium: Miljöskapande, tidstypisk katalogsten med schablondekor, geografisk hemvist, inskription, symboler (tro, hopp och kärlek)

Karaktäristik: Grusgrav med ram av huggen sten, stående gravvård i diabas med polerade textspeglar och dekorelement och försänkt text.

Inskription: Vilorum för familj O.M. Andersson Gräsås/Vila ljuvt

Gravnummer: Kv 4 77

Tillkomstår: 1902/1923

Urvalskriterium: Miljöskapande, korssymbol

Karaktäristik: Stående gravvård i ljus diabas med försänkt och förgylld text och korssymbol

Inskription: L. F. Perssons familjegrav

Gravnummer: Kv 4 80

Tillkomstår: 1904

Urvalskriterium: Sten 1 - miljöskapande, geografisk hemvist, tidstypisk

Karaktäristik: Stående bautasten i röd granit med polerad textspiegel med försänkt text i svart.

Inskription: Carl Sandberg Stenåsen familjegrav

Gravnummer: Kv 4 78

Tillkomstår: 1921

Urvalskriterium: Sten 1 - miljöskapande, titel

Karaktäristik: Kors på sockel i släthuggen granit med upphöjd text.

Inskription: Skyddshemsföreståndare Karl Karlssons familjegrav

Gravnummer: Kv 4 81

Tillkomstår: 1898

Urvalskriterium: Sten 1 - miljöskapande, hög ålder, tidstypisk, titel, geografisk hemvist

Karaktäristik: Obeliskformad gravvård i granit med försänkt text i sockeln.

Inskription: Kyrkovärden Anders Luthman Stenåsen *17/9 1843 †19/3 1898 hans maka Anna Lisa 24/3 1850 †23/5 1926

Gravnummer: Kv 4 82*

Tillkomstår: 1899

Urvalskriterium: Miljöskapande, hög ålder, tidstypisk, titel

Karaktäristik: Obeliskformad gravvård i granit med försänkt text i sockeln.

Inskription: Smeden J. Strömberg *1828 †1899 hustrun S. M. Strömberg *1825 †1898

Gravnummer: Kv 4 84A*

Tillkomstår: 1908

Urvalskriterium: Geografisk hemvist

Karaktäristik: Pulpetsten i granit med upphöjd text och dekor.

Inskription: Gustaf Karlsson Stensviken familjegrav

Gravnummer: Kv 4 83*

Tillkomstår: 1910

Urvalskriterium: Sten 1 – miljöskapande, välgestaltad helhet, titel

Karaktäristik: Grusgrav med stenram av rundhuggen sten. Integrerad gravvård i granit med rundad topp och försänkt text.

Inskription: Kyrkovaktmästaren J.E. Andersson *21/9 1834 †14/6 1910 hans maka Maria Kajsa *30/4 1839 †29/9 1897

Gravnummer: Kv 4 84B*

Tillkomstår: 1943

Urvalskriterium: Lokalhistoria, titel, inskription, symbol – strålände stjärna

Karaktäristik: Låg och bred gravvård i röd, polerad granit. Upphöjd text och försänkt och förgylld stjärnsymbol.

Inskription: Urmakaren Albin Andersson Gräsås *1870 †1943/Älvsbacka kommun reste våden

Gravnummer: Kv 5 88

Tillkomstår: 1904

Urvalskriterium: Geografisk hemvist, stenram

Karaktäristik: Mindre bautasten i röd granit med råhuggna kanter, slåthuggen framsida och försänkt text (ev tidigare förgylld). Gravplatsen omges av en huggen stenram vilken tycks ha tillkommit ett senare skede.

Inskription: Thure M. Berg Gräsås 1829–1904 hans maka Lena M. Holm 1828–1907 sonen Anders 1867–1901

Gravnummer: Kv 5 89*

Tillkomstår: 1922

Urvalskriterium: Geografisk hemvist, miljöskapande, jugenddekor

Karaktäristik: Hög, stående gravvård i ljus granit med polerad framsida, försänkt dekor och text. Texten är delvis förgylld.

Inskription: Karl F. Karlsson *18/4 1857 †27/7 1930 hustrun Johanna Karlsson Holsbyn *7/11 1857 †20/8 1922

Gravnummer: Kv 5 90

Tillkomstår: 1904

Urvalskriterium: Titel, geografisk hemvist, korssymbol

Karaktäristik: Stående, bautastensliknande gravvård i ljus granit med polerad textspegel och dekor samt försänkt text och korssymbol i svart.

Inskription: Hemmansägaren Lars Anderssons Nordviken/Familjegrav

Gravnummer: Kv 5 94

Tillkomstår: Tidigt 1900-tal

Urvalskriterium: Geografisk hemvist, symbol – ringkors, ovanlig (Stenen finns dokumenterad på foto från 1924.)

Karaktäristik: Massiv, stående gravvård i röd, grovhuggen granit med slåthuggen textspegel. Upphöjd och polerad text och symbol.

Inskription: J. Sundström Örtnäs familjegrav

Gravnummer: Kv 5 95*

Tillkomstår: 1915

Urvalskriterium: Miljöskapande, korssymbol

Karaktäristik: Stående, bautastensliknande gravvård i granit med försänkt text och symbol.

Inskription: Här vila Anders Pettersson f. 1838 d. 1915 hustrun Greta Pettersson f. 1838 d. 1923 från Norra Viken sonen C.J. Andersson f. 1863 d. 1947 hustrun Augusta Andersson f. 1872 d. 1949 från Örtnästorp dottern Klara Karlsson f. 1895 d. 1972

Gravnummer: Kv 5 96

Tillkomstår: 1941

Urvalskriterium: Miljöskapande, symboler – strålande stjärna och två oljelampor, titel

Karaktäristik: Låg och bred, tredelad gravvård i röd granit med polerad dekor och textspegel samt försänkt och delvis förgylld text. Gravplatsen omges av en stenram.

Inskription: Hemmansägare Nils Larsson *1880 †1941 Elin Maria Larsson *1888 †1956 Hilma Krist. Larsson *1877 †1959

Gravnummer: Kv 6 97*

Tillkomstår: 1941

Urvalskriterium: Miljöskapande, geografisk hemvist

Karaktäristik: Grusgrav med huggen stenram. Låg och bred gravvård i röd granit. Polerad textspegel och dekor. Upphöjd dekor och försänkt text.

Inskription: August Eriksson *1852 †1941 Gustaf Eriksson *1861 †1941 Torsked

Gravnummer: Kv 6 100*

Tillkomstår: 1931

Urvalskriterium: Miljöskapande, geografisk hemvist

Karaktäristik: Grusgrav omgärdad av en huggen stenram. Låg, stående gravvård i granit med polerad textspegel och dekor samt försänkt text.

Inskription: P.A. Olsson Örtinä *1883
†1931/Familjegrav

Gravnummer: Kv 6 101

Tillkomstår: 1927

Urvalskriterium: Miljöskapande

Karaktäristik: Tvådelad, obeliskliknande gravvård i diabas med pyramidformad topp och försänkt och förgylld text.

Inskription: Anders Pettersson *1851 †1927
makan Kristina *1861 †1941/J.G. Lagergren
*1890 †1973

Gravnummer: Kv 6 102

Tillkomstår: 1925

Urvalskriterium: Katalogsten med schablondekor, miljöskapande,

Karaktäristik: Hög stående gravvård i diabas med polerad textspegel och dekor samt förgylld text. Gravplatsen omges av en till synes senare tillkommen stenram

Inskription: J.P Olssons familjegrav

Gravnummer: Kv 6 103

Tillkomstår: 1925

Urvalskriterium: Miljöskapande, korssymbol

Karaktäristik: Hög, bautstensliknande gravvård i diabas med polerad textspegel och dekor samt försänkt och förgylld text och symbol. Gravplatsen omges av en stenram vilken tycks ha tillkommit senare.

Inskription: Joh. H. Hagberg 1870–1925
familjegrav

Gravnummer: Kv 6 104*

Tillkomstår: 1947

Urvalskriterium: Geografisk hemvist (Sunnemo), miljöskapande, välgestaltad helhet

Karaktäristik: Grusgrav som omges av en huggen stenram. Ram och liggande gravvård i röd granit. Polerad textspegel och dekor.

Inskription: Karl Söderberg Östanås familjegrav

Gravnummer: Kv 6 107*

Tillkomstår: 1941

Urvalskriterium: Miljöskapande, välgestaltad helhet, geografisk hemvist, inskription – sentens, korssymbol

Karaktäristik: Grusgrav med huggen ram och gravvård i röd granit. Upphöjd dekor och försänkt och förgylld text.

Inskription: Olov A. Jonsson Karstorpet *1867 †1941 hans hustru Katharina *1865 †1946/Vila i frid

Gravnummer: Kv 6 111*

Tillkomstår: 1931

Urvalskriterium: Bibelhänvisning, miljöskapande

Karaktäristik: Stående, bautastenliknande gravvård i granit med polerad textspegel och försänkt text.

Inskription: August Andersson hustrun Katharina *1858 †1931/1 kor. 15:49

Gravnummer: Kv 6 114*

Tillkomstår: 1909

Urvalskriterium: Miljöskapande, tidstypisk katalogsten med schablondekor, titel, symboler – kors och ekkvistar

Karaktäristik: Stående gravvård i diabas med polerad textspegel och dekor samt försänkt och förgylld text.

Inskription: Här vilar hemmansäg. A.J. Larsson *1846 †1909 hustrun Stina Lisa Larsson *1863 †1933 familjegrav

Gravnummer: Kv 6 120B

Tillkomstår: 1908

Urvalskriterium: Titel, korssymbol

Karaktäristik: Låg, stående gravvård i diabas med försänkt och förgylld text och symbol.

Inskription: P.M. Lagergren *1845 †1908
hustrun ackuschörskan Anna Elisabeth
*1847 †1922 familjegrav

Gravnummer: Kv 6 121

Tillkomstår: 1923

Urvalskriterium: Titel

Karaktäristik: Låg sten i röd, polerad granit med bruten topp samt försänkt och förgylld text.

Inskription: Hemmansägaren Johan
Jonssons familjegrav

Gravnummer: Kv 6 123*

Tillkomstår: Tidigt 1900-tal

Urvalskriterium: Titel, korssymbol, tidiga
gravsättningar, psalmhänvisning

Karaktäristik: Stående gravvård i granit
med försänkt text och symbol i svart.

Inskription: Kyrkovärden Jonas Eriksson
född 15/5 1816 död 30/10 1871 och hans
maka Johanna Andersdotter född 18/1
1824 död 22/7 1872/Sv. Ps. 35

Gravnummer: Kv 6 126*

Tillkomstår: 1930

Urvalskriterium: Symboler – korsade pilar,
(Dalarnas regemente), kors

Karaktäristik: Stående gravvård med
rundat avslut upptill i polerad, röd granit
med försänkt och förgylld text och försänkt
pilsymbol

Inskription: Fredrik Söderberg familjegrav

Gravnummer: Kv 6 129*

Tillkomstår: 1924

Urvalskriterium: Miljöskapande

Karaktäristik: Hög, stående gravvård i polerad diabas med försänkt och förgylld text. Gruvgrav med huggen stenram.

Inskription: J.E. Perssons/familjegrav

Gravnummer: Kv 6 131*

Tillkomstår: 1924

Urvalskriterium: Miljöskapande, välgestaltad helhet, inskription - sentens, titel

Karaktäristik: Grusgrav omgärdad av en huggen stenram. Bred gravvård i röd granit med flankerande stenurnor, huggen dekor och försänkt och förgylld text.

Inskription: Lena Maria Wieweg *1844 †1924 dottern Helena före detta lärarinna *1876 †1964/Jordens oro viker före den frid som varar

Gravnummer: Kv 6 132

Tillkomstår: 1930

Urvalskriterium: Dekor, geografisk hemvist

Karaktäristik: Stående gravvård i diabas/mörk granit med upphöjd och polerad text och dekor.

Inskription: J.J. Nords Örtinästorp familjegrav

Gravnummer: Kv 6 136*

Tillkomstår: 1925

Urvalskriterium: Dekor, geografisk hemvist, titel, symbol - Stjärna

Karaktäristik: Stående gravvård i diabas med polerad framsida och växtdekor

Inskription: Nämndeman Erik Andersson *23/10 1846 †26/9 1925/Norra Viken

Gravnummer: Kv 6 154-156*

Tillkomstår: 1950

Urvalskriterium: Titel, geografisk hemvist

Karaktäristik: Grusgrav som omges av en huggen stenram. Låg, stående gravvård med polerad framsida med upphöjd text och symbol. Ram och gravvård i röd granit.

Inskription: Vilorum för linjearbetaren Gustav Karlsson och hans maka Anna/Östanås

Gravnummer: Kv 6 179*

Tillkomstår: 1942/53

Urvalskriterium: Tidigare allmänlinje, socialhistoria, symbol – strålände stjärna

Karaktäristik: Låg, stående sten i röd granit med upphöjd text och symbol

Inskription: Olof Bengtsson hans maka Bernhardina

Gravnummer: Kv 6 182*

Tillkomstår: 1949

Urvalskriterium: Tidigare allmänlinje, socialhistoria, symbol – strålände sol

Karaktäristik: Låg, stående sten i röd granit med polerad framsida och försänkt text.

Inskription: Kristina Zetterqvist *1869 †1949

Gravnummer: Kv 6 183*

Tillkomstår: 1947

Urvalskriterium: Tidigare allmänlinje, socialhistoria, korssymbol

Karaktäristik: Liten pulpetsten i granit och försänkt text och korssymbol.

Inskription: L.O. Carlsson 1860–1947

Gravnummer: Kv 6 184*

Tillkomstår: 1946

Urvalskriterium: Tidigare allmänlinje, socialhistoria, symbol – strålände sol

Karaktäristik: Låg, stående sten i röd granit med bruten ovansida, försänkt textspegel och polerad text och dekor.

Inskription: Sofia Nordgren *1861 †1946

Gravnummer: Kv 6 199*

Tillkomstår: 1936

Urvalskriterium: Tidigare allmänlinje, socialhistoria

Karaktäristik: Liten pulpetsten i diabas med polerad text och inramning

Inskription: Charlotta Andersson 1876–1936

Gravnummer: Kv 6 206*

Tillkomstår: 1934

Urvalskriterium: Tidigare allmänlinje, socialhistoria

Karaktäristik: Liten pulpetssten i röd granit med upphöjd och polerad text och inramning

Inskription: Stina Fallqvist *1852 †1934

Gravnummer: Kv 6 203*

Tillkomstår: 1935

Urvalskriterium: Tidigare allmänlinje, socialhistoria, symbol - oljelampa

Karaktäristik: Låg, stående sten i diabas med polerad text och dekor.

Inskription: Anna Maria Johansson Alster *1889 †1935

Gravnummer: Kv 6 209*

Tillkomstår: 1933

Urvalskriterium: Tidigare allmänlinje, socialhistoria, korssymbol

Karaktäristik: Liten pulpetsten i röd granit med upphöjd och polerad text, symbol och inramning.

Inskription: Anna Britta Moberg *1855 †1933 Mjönäs

Gravnummer: Kv 6 218*

Tillkomstår: Okänt

Urvalskriterium: Tidigare allmänlinje,
socialhistoria, korssymbol, geografisk
hemvist, korssymbol

Karaktäristik: Två pulpetstenar i diabas
med försänkt text och symbol. Förgylld text
på sten till vänster.

Inskription: Sten 1 – Stina Lisa Olsson
Nästorp. Sten 2 – Johan Olson Nästorp

Värdefulla gravvårdar Älvsbacka kyrkogård

* återlämnad gravplats

Kv 1 1, sten 2

Kv 1 5

Kv 1 11*

Kv 1 12B

Kv 1 21*

Kv 1 24*

Kv 2 29

Kv 2 30*

Kv 2 33

Kv 2 40

Kv 2 41A*

Kv 2 41B

Kv 2 45*

Kv 2 47*

Kv 2 49

Kv 2 54*

Kv 2 55*

Kv 3 65

Kv 3 66*

Kv 4 85*

Kv 5 86

Kv 6 112*

Kv 6 119*

Kv 6 133*

Kv 6 135*

Kv 6 144*

Kv 6 145

VÅRD OCH UNDERHÅLL

I skriften *Vård av gravstenar* som utgivits av Riksantikvarieämbetet kan man läsa om vilka olika rengöringsmetoder som kan användas till olika typer av sten och vid olika sorters beläggningar. Det kan dock konstateras att det mycket tidsödande arbetet med att göra ren en sten ofta har en ganska kortlivad effekt.

Gravvårdar av sten drabbas som regel främst av *biologisk påväxt*, d.v.s. lavar, alger och mossor. Om dessa är misspydande kan diskuteras men de gör ibland inskriptionerna oläsliga. Vissa lavar löser även upp ytskiktet på stenen så att de olika mineralkornen lossnar, och eftersom den biologiska påväxten innehåller fukt bidrar den också ofta till frostsprängningar. Kortfattat kan sägas att påväxten minskas om stenen borstas ren från skräp och nedfallande löv. Det är också bra om man kan hålla efter vegetation runt stenen så att den inte hamnar i ständig skugga, vilket gynnar påväxten. Rengöring görs med fördel under tidig vår eller sen höst, då speciellt lavar är mycket aktiva och därmed mjukare och lättare att avlägsna. Hårda stensorter kan rengöras med högtryckstvätt under förutsättning att de inte har förgyllningar och dylikt som kan ta skada av behandlingen. Det är också viktigt att försäkra sig om att inte stenen har några sprickor. Om den uppvisar sådana skador ska endast varmt vatten (max 60°C), ev. med några droppar diskmedel eller såpa, och mjuk borste användas. Man kan också mjuka upp lavarna innan rengöring genom att under några veckor låta stenen stå insvept i våta tygsäckar och plast.

Sedimentära bergarter som sandsten, kalksten och skiffer uppvisar ibland *vittringsskador* som är relaterade till svaga skikt i stenen. Kalkhaltiga stenar som kalksten, marmor, viss sandsten och skiffer kan också vittra kemiskt genom att de reagerar på föroreningar i luften.

Porösa bergarter är också känsliga mot *frost- och saltsprängningar*. Ofta samverkar olika nedbrytningsfaktorer och resultatet visar sig som sprickor, avflagningar, stenbortfall mm.

När järn finns i stenens direkta närhet kan järnet oxidera och sedan reagera med stenen, vilket leder till rostbruna *järnmissfärgningar*. Om dessa visar sig svåra att få bort genom tvätt enligt samma metod som beskrivits ovan bör man rådgöra med stenkonservator. Detta gäller även kopparmissfärgningar. Viktigt är dock att skydda metallen från vidare oxidation. Rost ska stålborstas eller blåstras bort och därefter målas med rostskyddsfärg och täckfärg. Om en rostande järndubb orsakar missfärgningar eller sprängning av stenen bör denna utbytas mot en rostfri syrafast sådan.

Sten är som regel mycket känslig för *mekanisk påverkan*. Vid ovarsam hantering kan lätt ett hörn eller en korsarm falla. Ett sätt att undvika mekaniska skador kan vara att köra med trimmer närmast stenarna för att undvika att man kör på dem med gräsklippare.

Stearinstänk och sot från marschaller är ett annat problem som kan vara svårt att avhjälpa om det hamnat på en porös och ojämn yta. Stearin skrapas bort med ett trä- eller plastverktyg, men kan eventuellt också lösas upp med kemiskt ren bensin. Sotränder kan tas bort med hjälp av en suddgummiliknande produkt som t.ex. gomma pane.

Om kyrkogården utsätts för *klotter* bör en klottersaneringsfirma snarast kontaktas. Klotter är lättare att ta bort ju "fräschare" det är.

För den som är ovan vid hantering av sten kan det ibland vara svårt att göra rätt bedömningar varför berörd personal bör utbildas av fackman. Många åtgärder kan också vara av en sådan art att de endast ska utföras av utbildad stenkonservator. T.ex. kan en konservator ta bort lavar på ljusa kalkstenar och marmorsorter med släkt kalk, vars höga pH dödar laven och dess rötter. Biocider och gifter är begränsat verksamma, men viss effekt har

noterats hos Bor-preparat som t.ex. Boracol. Kommersiella preparat som innehåller Kaliumhydroxid, lut, är starkt frätande och bör inte användas eftersom de kan leda till skador på porösa stenar.

Gravvårdar och staket i gjutjärn kan rent allmänt anses vara hotade eftersom rostskador uppstår på grund av brist på underhåll. Det händer också att staket monteras ner för att underlätta gräsklippning med maskin.

Staket, kors och dekorationer av järn har traditionellt rostskyddsbehandlats på två sätt. Antingen genom linoljebränning eller genom applicering av blymönja. I båda fallen rengörs järnet med borste som är mjukare än underlaget. Vid linoljebränning penslas järnet omsorgsfullt med kokt linolja som kryper in i porerna, innan bränningen tar vid. Behandlingen bör upprepas till dess att ett fullgott resultat uppnåts. Vid blymönjebehandling grundas järnet, efter att ha befriats från rostbeläggningar, med blymönja (får idag bara användas av yrkespersoner) och stryks därefter med oförtunnad linoljefärg. Fördelen med det sistnämnda alternativet är att arbetet kan utföras på plats.

Gravvårdar av trä kan även de ses som hotade eftersom risken att de förstörs av röta är påtaglig om de inte underhålls. Vid färgbortfall och behov av underhåll bör målade träkors skrapas. Därefter målas korset med linoljefärg av god kvalitet. Linoljefärgstillverkarens instruktioner ska följas. Lackade träkors skrapas och lackas med båtack av god kvalitet.

Bevaka namnskyltar och lösa metallbokstäver som riskerar att lossna. För att bevara denna äldre typ av gravmarkörer kan man, när träet inte håller ihop längre, låta tillverka en replik. Den nya gravvården ska då utföras exakt lika den befintliga vad gäller material (ofta kärnfuru), form, storlek och bemålning. Var uppmärksam på detaljer som fasningar i ändträet, vilket är av stor betydelse, både för utseende och för vattenavrinning.²

För Älvsbacka kyrkogård har en särskild skötsel- och underhållsplan för gravvårdar framtagits 2022.

² Texten har framtagits av Maud Forsberg, Antikvarietjänst i samråd med Stefan Holmgren, Stenkonservering Väst. Textmaterialet har tidigare använts i Värmlands Museums *Bevarandeprogram för Arvika Kyrkogård*. Arvika kyrkogårdsförvaltning och Värmlands Museum har gett sin tillåtelse till användandet av texten.

ORD OCH SYMBOLER

ORDLISTA³

Allmänning/allmänna kvarteret/allmänna linjen – avser vanligen avgiftsfria gravar utan gravrätt, med gravsättning i löpande följd. Det var det enda alternativ till köpta familjegravplatser tills systemet upphörde 1964.

Bautasten – Hög gravsten, ofta med grovt huggna sidor som var vanlig från förra sekelskiftet och in på 1920-talet.

Begravningsplats – Område som är anordnat för förvaring av avlidnas stoft eller aska. Begravningsplatser omfattar kyrkogårdar, andra gravområden, minneslundar m.m. Jämför med **kyrkogård** som är en begravningsplats invid en kyrka.

Benhus – Mindre byggnad som förr användes som förvaring av uppgrävda människoben.

Bogårdsmur – Mur eller inhägnad av trä som omger en kyrkogård.

Familjegrav – Uttrycket är inte rättsligt definierat men avser oftast en gravplats med utrymme för flera avlidna. Sådana gravplatser var avgiftsbelagda fram till 1964.

Gravplats – Är inritad på gravkartan och kan ha utrymme för en eller flera gravar. Rätten till gravplats regleras i begravningslagen och ingår i begravningsavgiften.

Gravrätt – Den rätt som uppstår när en gravplats upplåts för gravsättning av en avliden. Om ingen efterlevande kan eller vill bli gravrättsinnehavare är gravrätten förbehållen den avlidne i 25 år efter gravsättningen. Gravrättsinnehavaren får bestämma om vem som ska gravsättas på gravplatsen, utformningen av gravanordningen och om gravplatsens utsmyckning. Innehavaren har ansvar för att gravplatsen hålls i ordnat och värdigt skick.

Gravvård – Minnesmärke vid en gravplats, t ex en gravsten. Gravvården omfattar också stenramar, staket, kedjor och monument vid graven.

Grusgrav – Gravvård där markytan över graven täcks med grus.

Häckben – Häckar längs gravens sidor som skjuter ut från rygghäcken.

Kvarter – Avdelning av en begravningsplats inritad på gravkartan, som består av flera gravplatser.

Kyrkobalk/kyrkobalk – Äldre benämning på kyrkogårdsavgränsning, ofta i timmer. Ordet användes också ibland om murar.

Kyrkogård – Begravningsplats invid en kyrka. Jämför med *begravningsplats*.

Köpegrav/Köpt gravplats – Gravplats som innehavaren köpte nyttjanderätten till. Upplåts för viss tid eller för all framtid. Jämför med **allmänning**.

Likbod – Enklare utrymme där avlidna förvarades och visades i äldre tid. Likbod kan jämföras med bårhus.

Porthus eller **stiglucka** – Fanns vid ingångar till kyrkogården från medeltid och framåt, med syfte att hindra djuren från att passera fritt. Ibland hade porthuset eller stigluckan formen som en liten byggnad, med tak och fyra väggar. Annars enklare utformad som en port med enkel överbyggnad. Under 1800-talet blev grindar vanligare.

Rygghäck – Häck mellan rader av gravvårdar. Blev vanligt under 1930- och 40-talen.

Sorgträd – Träd med hängande grenar som planterats på en grav och symboliserar de anhörigas sorg.

³ Ordförklaringar är hämtade från Sörensen, *Begrepp i begravningsverksamheten 2005* och boken *Ett levande kulturarv: kyrkogårdar i Växjö stift*, 2009.

Trädkrans – Träd planterade längs med kyrkogårdsmuren runt en kyrkogård. Vanligt från och med tidigt 1800-tal av arkitektoniska och hygieniska skäl.

Vintergrav – Utrymme där liken förvarades tills tjälen var borta och det gick att gräva gravar. Vintergraven kunde vara en källare under kyrkan, ett större murat utrymme under jorden utomhus eller en bod i anslutning till kyrkogården.

SYMBOLER⁴

Alfa och omega – A och Ω eller α och ω. Första och sista bokstaven i det grekiska alfabetet, symboliserar begynnelsen och slutet. I kristen konst syftar de på Kristus. På gravvårdar visar de att den bortgångne såg gud som sin begynnelse och sitt yttersta mål.

Bruten pelare eller bruten stubbe – Symboliserar det avbrutna livet.

Duva – Symbol för Den helige Ande. Ofta har duvan då en korsgloria och omges av strålar. På gravvårdar symboliserar duvan den kristna själen som gått till den eviga vilan.

Ek/Ekblad – Styrka, motståndskraft. Eken är ofta symbol för odödlighet. Livets träd är en ek.

Eldslågan – Symboliserar ofta den dödes själs brinnande längtan efter saligheten.

Fackla – En dödsymbol från antiken. Nedåtvända facklor symboliserar livet som släcks ut.

Hjort – Symbol för Kristus eller för den till Kristus längtande själen.

Händer som fattar varandra – Betecknar trohet och äktenskaplig kärlek.

IHS – Jesusmonogram. Det består av de tre första grekiska bokstäverna i namnet Jesus. Kan också tolkas som Iesus Hominum Salvator – Jesus människornas frälsare, In Hoc Signo Vincas – I detta tecken skall du segra, In Hoc Salus – I detta finnes frälsning, Iesus Homo Sanctus – Jesus den heliga människan, Iesum Habemus Socium – Vi hava Jesus som följeslagare. På svenska kan förkortningen stå för Jesus Herrans Son eller Jesus Hela Saligheten.

Kors – Inom kristendomen en symbol med många betydelser. Över 400 korsformer lär finnas. Korset påminner om Jesu korsdöd, men är också ett Jesu Kristi segertecken. Vanligast på gravvårdar är det latinska korset. Kors med korsändar med klöverbladsform – trepass – symboliserar treenigheten.

Kors, ankare och hjärta – Tro, hopp och kärlek.

Krans – Evighetssymbol. I kristen symbolik står kransen ofta för seger över mörker eller synd.

Krona – Uppståndelse, seger över det onda. Symboliserar den högsta existensnivå som kan uppnås.

Lagerkrans – Symbol för odödlighet och det nya livet i Kristus.

Lilja – Förgänglighet, livets obeständighet med också oskuld och kyskhets. Om liljekvisten har tre blomkalkar symboliserar det treenigheten eller Marias jungfrulighet före, under och efter inkarnationen.

Murgröna – Odödlighet. Kan också symbolisera den sanna kärleken, trohet, evigt liv och den himmelska glädjen.

Oljelampa – Kristen symbol som ersatte antikens fackla. Symboliserar odödlighet och beredskap. En tynande oljelampa symboliserar livet som slocknar.

Palmkvist – Uppstigande, seger, pånyttfödelse, evighet. Tillsammans med ett kors symboliserar palmkvisten det nya testamentet.

Ros – Symboliserar genom sina kronblad Jesu fem sår på korset. Också symbol för Maria och jungfrulighet. Även använd som kärlekssymbol.

⁴ Symbolförklaringar är hämtade från Biedermann, *Symbollexikonet*, 1989, Dahlby, *De heliga tecknens hemlighet : om symboler och attribut*, 1999 och boken *Gravkonst*, 1930.

Stjärna – Vanligast på gravvårdar är de fem- och sexuddiga stjärnorna. Den femuddiga stjärnan är morgonstjärnan men skyddar också mot djävulen. En sexuddig stjärna eller en stjärna med åtta strålar är Betlehemsstjärnan. Den sexuddiga stjärnan symboliserar dels Maria, dels födelseundret i Betlehem, men kallas också för Davidsstjärnan och symboliserar judarna i hela världen. Den sexuddiga stjärnan kan också vara skapelsens stjärna, eftersom Gud skapade världen på sex dagar.

Sädesax – Uppståndelsesymbol eller yrkessymbol för lantbrukare.

Timglas – Livets förgänglighet, tidens flykt. Vanlig symbol på bl a gravvårdar sedan 1700-talet. Ibland omgiven av vingar.

Triangel – Den gudomliga treenigheten.

Träd – I kristen ikonografi är trädet en symbol för det av Gud skapade livet. Dess årstidsförändringar står för liv, död och återuppståndelse.

Urna – Dödssymbol. En urna med flammor åsyftar det nya livet efter döden. En draperad urna symboliserar död och begravning.

Vinranka – Vinträdet symboliserar Kristus och grenarna dem som hör samman med honom. Också symbol för himmelsk glädje.

Änglar – Tröstare, ledsagare, Guds budbärare. Änglar kan ha olika attribut med symbolik, exempelvis krans eller palmkvistar som båda är segertecken.

KÄLLOR

Muntlig

Gunilla Kvarnström, Älvsbacka hembygdsförening/Alster-Nyedsbygdens församlingsråd

Tord Näslund, kyrkogårdsmästare i Karlstads pastorat, kyrkogårdsförvaltningen

Litteratur

Andreasson, Anna, *Gravvårdar i sten – ett mångskiftande kulturarv*, Stad & Land 184, Alnarp 2012

Bengtsson, Rune & Bucht, Eivor (red.), *Kyrkogårdens gröna kulturarv*, MOVIUM-sekretariatet i samarbete med Institutionen för landskapsplanering, Sveriges lantbruksuniv., Alnarp, 1992

Biedermann, Hans, *Symbollexikonet*, Forum, Stockholm, 1991

Carlsson, Åke & Hultengren, Svante, *Kyrkogården: en Noas ark*, 1. uppl., Naturcentrum, Stenungsund, 2007

Dahlby, Frithiof, *De heliga tecknens hemlighet: om symboler och attribut*, 8., omarb. uppl., Verbum, Stockholm, 1999

Forsberg, Maud, *Bevarandeplan för kyrkogårdarna i Arvika pastorat*, Arvika 2016

Furuskog, Hjalmar, *De värmländska järnbruken*, Filipstad 1924

Jonsson, Magdalena (red.), *Ett levande kulturarv: kyrkogårdar i Växjö stift*, Växjö stift, Växjö, 2009

Kyrkor i Karlstads stift, del 1, Värmlands Museum, Karlstad 2008

Libeck Carina, *Bevarandeplan för kyrkogårdar i Grums pastorat*, Grums 2015

Myrberg, Karin, *Bevarande planer för kyrkogårdar i Säffle pastorat*, Säffle 2012

Nordström, Annalena, *Kyrkan mitt i byn*, Arvika kommun, kulturförvaltningen, Arvika, 1999

Oskarsson, Linnea, *Att inventera perenner: en handledning*, Centrum för biologisk mångfald, Alnarp, 2008

Sörensen, Ann-Britt (red.), *Begrepp i begravningsverksamheten 2005*, Movium, Alnarp, 2005

Wadsjö, Harald (red.), *Gravkonst*, Samfundet för hembygdsvård, Gleerup distr., Lund, 1930

Internet

Lantmäteriets historiska kartarkiv

Riksantikvarieämbetets "e-arkiv" och "Bebyggelseregistret".

www.slu.se/centrumbildningar-och-projekt/programmet-for-odlad-mangfald-pom/gront-kulturarv/

www.artdatabanken.se/

<https://digitaltmuseum.se/>

<https://www.wermlandsbilder.se/>